

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

**Asociální chování pubescentů a adolescentů a možnost
přenosu chování z rodičů a sourozenců**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Antonín Olejníček**

**Vypracovala:
Martina Prokopová**

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „ Asociální chování pubescentů a adolescentů a možnost přenosu chování z rodičů a sourozenců “ zpracovala samostatně, s použitím literatury a pramenů uvedených v seznamu literatury.

Hodonín 20.3.2009

.....
Martina Prokopová

Poděkování

Mé poděkování patří PhDr. Antonínu Olejníčkovi za vstřícnost, cenné náměty a rady, které mi při zpracování bakalářské práce poskytl.

Martina Prokopová

OBSAH

ÚVOD

TEORETICKÁ ČÁST

1. ASOCIÁLNÍ CHOVÁNÍ	5
1.1 Vymezení základních pojmů	5
1.2 Poruchy chování	6
1.3 Příčiny vzniku asociálního chování	15
1.4 Dílčí závěr	22
2. ZÁKLADNÍ VÝCHOVNÁ ÚLOHA RODINY	24
2.1 Rodina – základní pojetí	24
2.2 Společenské postavení rodiny	25
2.3 Disciplína a dohled v rodině	26
2.4 Přenos asociálního chování z rodičů a sourozenců	27
2.5 Dílčí závěr	31
3. SOCIÁLNÍ PRÁCE S DELIKVENTNÍ MLÁDEŽÍ	33
3.1 Kurátor pro mládež	33
3.2 Sociální práce s problémovými dětmi a jejich rodinami	42
3.3 Prevence asociálního chování	44
3.4 Dílčí závěr	46

ANALYTICKÁ ČÁST

4. Vliv rodiny na vzniku asociálního chování pubescentů a adolescentů	47
4.1 Příprava	47
4.2 Stanovení základního cíle průzkumu	48
4.3 Tvorba hypotéz	48
4.4 Metody zpracování	48
4.5 Ověřování hypotéz	49
4.6 Dílčí závěr	61
ZÁVĚR	63
RESUMÉ	65
ANOTACE	66
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	67
PŘÍLOHY	

ÚVOD

Téma bakalářské práce jsem si zvolila na základě svého několikaletého zájmu o problematiku práce s dětmi.

Pracuji jako kurátorka pro mládež na oddělení sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu v Hodoníně. Za dobu svého zdejšího působení jsem měla možnost poznat řadu dětí, u kterých se vyskytly problémy lehčího či závažnějšího charakteru, které mnohdy vyústily v asociální či antisociální chování. Životní příběhy těchto dětí jsou individuální, přesto se v nich nachází i společné prvky.

S výchovou dětí a mladých lidí, se kterými se denně setkávám, si jejich rodiče často nevědí rady. Děti se pak v těchto rodinách necítí šťastné a v bezpečí. Projevy jejich nejistot se různí a následky jsou poté závažné. Jedná se o problémy se záškoláctvím, útekem z domova, užíváním alkoholu a drog, gamblerstvím, potažmo také s pácháním trestné činnosti.

Řada výzkumů se zabývá otázkou, kde je opravdová příčina potíží těchto dětí. Opakovaně se hovoří o otázce genetické dispozice, nežádoucí vliv může mít také častá psychická či jiná deprivace v dětství nebo jiné psychické problémy. Předurčením může být také společenské postavení rodiny, stejně jako léta strávená v ústavních zařízeních. Jistě můžeme uvažovat o mnoha příčinách, proč k takovým problémům dochází a následně nalézání odpovědí v podstatě představuje snahu hledat účinná preventivní opatření.

První část této bakalářské práce je věnována shrnutí teoretických poznatků a vymezení problémů souvisejících s asociálním chováním.

Analytická část pak mapuje problémové oblasti chování u vybrané skupiny dětí, s cílem zodpovědět některé otázky, týkající se vlivu rodinného prostředí na vzniku asociálního chování pubescentů a adolescentů.

CÍL:

Jak již bylo uvedeno, práce je rozdělena na část teoretickou a část analytickou. Každá z těchto částí má stanoven svůj cíl:

1. Cíl sociální pedagogiky – **Zjištění důvodů vzniku asociálního chování a možnosti řešení životních výchovných a krizových situací prostřednictvím kurátorů pro mládež s využitím shromážděných teoretických poznatků o nejčastějších formách asociálního chování pubescentů a adolescentů.**

Zde se zabývám možností řešení dané problematiky prostřednictvím sociální práce kurátorů pro mládež (*cíl části teoretické*)

2. **Ověření teoretických poznatků a východisek týkajících se vlivu rodinného prostředí na asociální chování pubescentů a adolescentů v konfrontaci s poznatky zjištěnými rozbohem jednotlivých zkoumaných případů z řad klientů kurátora pro mládež (*cíl části analytické*)**

TEORETICKÁ ČÁST

1. ASOCIÁLNÍ CHOVÁNÍ

„Existuje-li něco, co chcete změnit u svého dítěte, zamyslete se nejprve, zda to není něco, co byste měli změnit u sebe“

Carl Jung

1.1 Vymezení základních pojmů

PUBESCENCE = období v rozmezí 11-15-ti let věku

ADOSLESCENCE = období mezi dětstvím a dospělostí – věk 15-22 let

V současnosti odborníci upouští od rozlišování mezi pubescencí a adolescencí a výraz adolescence používají jednotně pro obě fáze.

Termín adolescence je odvozen z latinského slovesa *adolescere* (= *dorůstat, dospívat*). Vstup do fáze adolescence je biologicky ohraničen reprodukčním dozráním, tedy přibližně 15 lety věku. Závěr adolescence pak nastává dosažením psychické a ekonomické nezávislosti (osamostatnění). Názory na horní věkovou hranici se různí, nejčastěji se hovoří o věkovém rozmezí 20-22 let (např. u vysokoškoláků dochází k psychosociální a ekonomické nezávislosti později než u absolventů učilišť).

ASOCIÁLNÍ CHOVÁNÍ = chování, které je v rozporu se společenskou morálkou, nedosahuje ještě intenzity ničení hodnot, jedinec se vylučuje ze společnosti (záškoláctví alkoholismus, drogová závislost) často přerůstá v chování antisociální

ANTISOCIÁLNÍ CHOVÁNÍ = chování, které je nepřátelsky zaměřeno vůči okolí. Jedinec přijímá kriminální normy a identifikuje se s kriminální populací

1.2 Poruchy chování

V období dospívání je důležitým vývojovým znakem změna myšlení. Dospívající začíná uvažovat o dosud neexistujících možnostech a neakceptuje všechno, co mu dospělí předkládají. Dospívající se odpoutává od rodiny, od světa nadřazených dospělých. Už jej nezvládne pouhá formální autorita, kterou přestává uznávat. V tomto období se rovněž zvyšuje riziko různého experimentování, překračující běžné sociální normy. Potřeba dokazovat si vlastní nezávislost se projevuje nejen odvržením standardních sociálních norem, ale mnohdy i fyzickým útokem proti obecně respektovaným hodnotám.

V mírnější formě jde o nošení provokativního oblečení. V horším případě najde mladistvý své vyjádření ve vandalismu, ničení, které zdánlivě nemá žádný smysl. Mnohé varianty chování, které se jeví jako poruchové, jsou v tomto věku dány potřebou hledat novou identitu a z toho důvodu zkoušet i dosud zakázané aktivity. V období dospívání se od rodiny definitivně odtrhnou děti, které zde nenalezly citové zázemí, o něž rodiče neměli zájem a starali se o něj pouze materiálně. Tito dospívající se mohou začít chovat zcela bez zábran. Rodiče pro ně nepředstavují autoritu a ani škola nemá žádný mocenský prostředek, aby mohla jejich chování podstatnějším způsobem ovlivnit. Často začíná jít o přestupky, které mají charakter kriminálního chování. (Vágnerová, 2004, s. 789)

Pubescence a adolescence jsou obdobími, která jsou velmi citlivá pro rozvoj tzv. **rizikového a problémového chování**. Můžeme rozlišit dva druhy tohoto jednání:

1. poškozování zdraví adolescentů - tělesného i duševního
2. rizikové a problémové chování adolescentů je spjato s negativním vlivem a újmou druhých lidí.

Mezi oblasti problémového chování současných adolescentů je tak nejčastěji zařazováno:

- predelikventní chování a páchaní trestné činnosti,
- agrese a násilí, šikana a týrání (včetně rasové nesnášenlivosti a diskriminace některých skupin)

- užívání drog (včetně alkoholu a kouření),
- sexuální rizikové chování (včetně předčasného mateřství a rodičovství),
- poruchy příjmu potravy
- sebevražedné pokusy a dokonané sebevraždy

Každý z uvedených okruhů problémového chování má svoji specifickou genezi a je podmíněn mnoha faktory nejrůznější povahy (kulturními, historickými, ekonomickými, sociálními, politickými, psychologickými). Tyto problémy se často vzájemně prolínají.

(Macek, 2003, s. 97)

Dospívající adolescent se postupně stále více osamostatňuje a získává téměř všechna práva dospělých (i když nemá zdaleka všechny jejich povinnosti). Rozvoj možností a schopností je v této době rychlý, a tak není divu, že mladistvý má pocit, že může všeho snadno, bez přílišné námahy a odkladu dosáhnout. Nechce mu čekat, touží uspokojit všechny své potřeby ihned, bez ohledu na jiné a často také bez vynaložení vlastního úsilí. Jelikož mladiství potřebují pro uspokojení svých zájmů a potřeb velké množství finančních prostředků a nechtějí čekat, až je získají prostřednictvím zaměstnání, jsou mnohdy ochotni překročit normy nejen sociální, ale i právní.

Poruchy chování lze tedy charakterizovat jako odchylku v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídající jeho věku, případně na úrovni svých rozumových schopností.

O poruchu chování nejde, pokud jedinec není schopen pochopit význam hodnot a norem-např. mentálně postižení jedinci nebo ti, kteří přicházejí z jiného sociokulturního prostředí, kde platí odlišné normy.

O poruše chování lze tedy mluvit pouze tehdy, pokud jedinec normy chápe, ale neakceptuje je nebo se jimi nedokáže řídit. Důvodem může být jiná hodnotová hierarchie, rozdílné osobní motivy nebo neschopnost ovládat své chování, což je typické např. pro hyperaktivní děti.

Porucha chování se obvykle projevuje neadekvátním chováním k lidem, a s tím související neschopností navázat a udržet přijatelné sociální vztahy. Práva jiných pro ně nejsou významná. Za porušení norem nepocitují vinu.

Poruchy chování v dětském věku mohou mít přechodný charakter, ale mnohdy je lze chápat jako signál rozvíjející se poruchy osobnosti. **Asociální chování** jen velmi zřídka začíná až v dospělosti. (Vágnerová, 2004, s.780)

Projevy asociálního chování

Mezi projevy asociálního chování můžeme zařadit: lhaní, záškoláctví, útěky, toulání, krádeže, agresivní poruchy chování, šikanu.

AGRESIVNÍ PORUCHY CHOVÁNÍ – porucha chování, která omezuje základní práva ostatních. Jedná se o nepřiměřený prostředek k uspokojení nějaké potřeby i o nevhodný způsob prosazení obecně prospěšného cíle. Toto násilí je směřováno vůči lidem, zvířatům, věcem.

LHANÍ – je jednání, které je charakteristické úmyslem a vědomou nepravdivostí. Cílem tohoto jednání je zpravidla vyhnout se nepříjemnostem.

ŠIKANA – jde o násilné, ponižující chování. Má různé projevy, a to od slovních až k fyzickým. Šikana je projevem zneužití postavení. Je silným sociálním stresem, který ohrožuje psychický a somatický vývoj a zdraví oběti. V případě, že šikana není odhalena, zafixuje si oběť zkušenost s nepotrestanou šikanou a může dojít až k deformaci sociálních vztahů.

TOULÁNÍ – jde o dlouhodobé opouštění domova, které navazuje na útěky. Důvody jsou různé - nedostatečná citová vazba v dysfunkční rodině, nezáměr rodičů, vliv party.

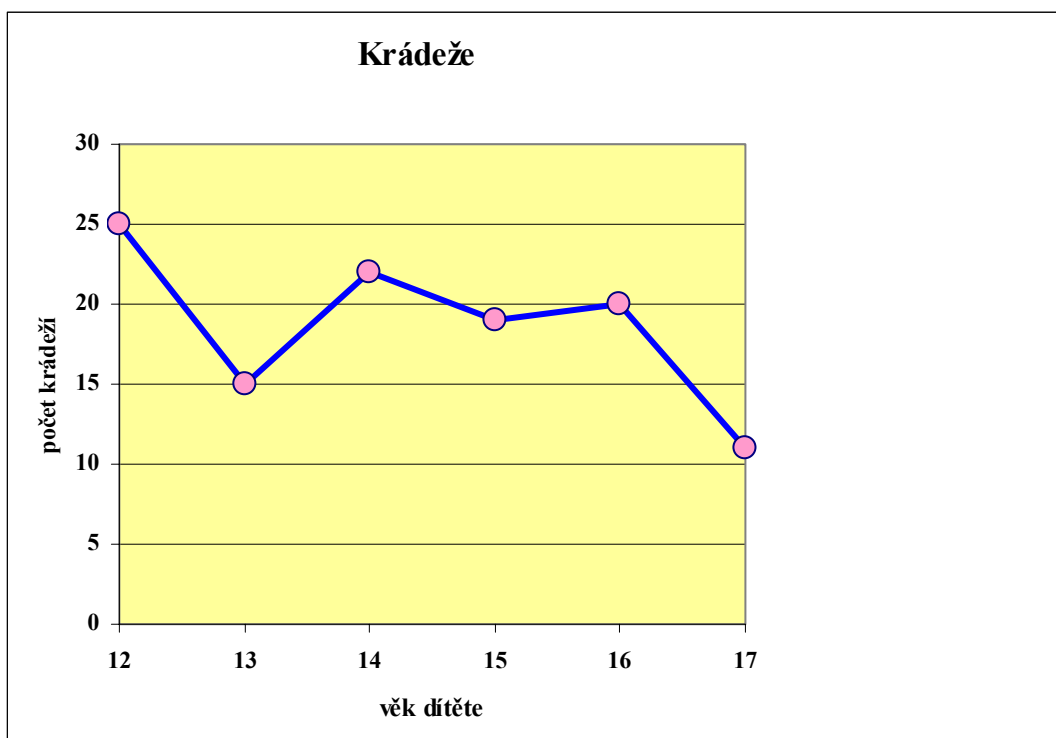
Toulání na sebe váže jiné chování v souvislosti se zajištěním prostředků k živobytí – je tedy mnohdy spojeno s chováním antisociálním.

ÚTĚKY – jedná se o tendence utíkat před něčím. Utíkat odněkud je obranné únikové jednání. Dítě utíká z prostředí, které jej ohrožuje, dítě nezvládá situaci.

KRÁDEŽE – pro posouzení narušení osobnosti dítěte je podstatný způsob jejich provedení. Neplánovité, příležitostné krádeže malých dětí jsou nevýznamné – jedná se o impulzivní reakce. Plánované, předem promyšlené krádeže, se vyskytují až ve starším školním věku. Čím dříve se však objeví, tím je horší prognóza dalšího vývoje. Dle mého názoru, který je postaven na dosavadních získaných zkušenostech, jsou nejzávažnější pro další vývoj dítěte opakované krádeže v partě, kdy krádež se stává normou party a dítě se chce v partě udržet. Krádež se tak stane běžným pravidlem. Četnost krádeží narůstá po 12. roku věku dětí.

Následující graf znázorňuje počet krádeží, kterých se dopustily děti ve věku 12-18 let ve městě Hodoníně a spádových obcích v roce 2008.

Obr. 1

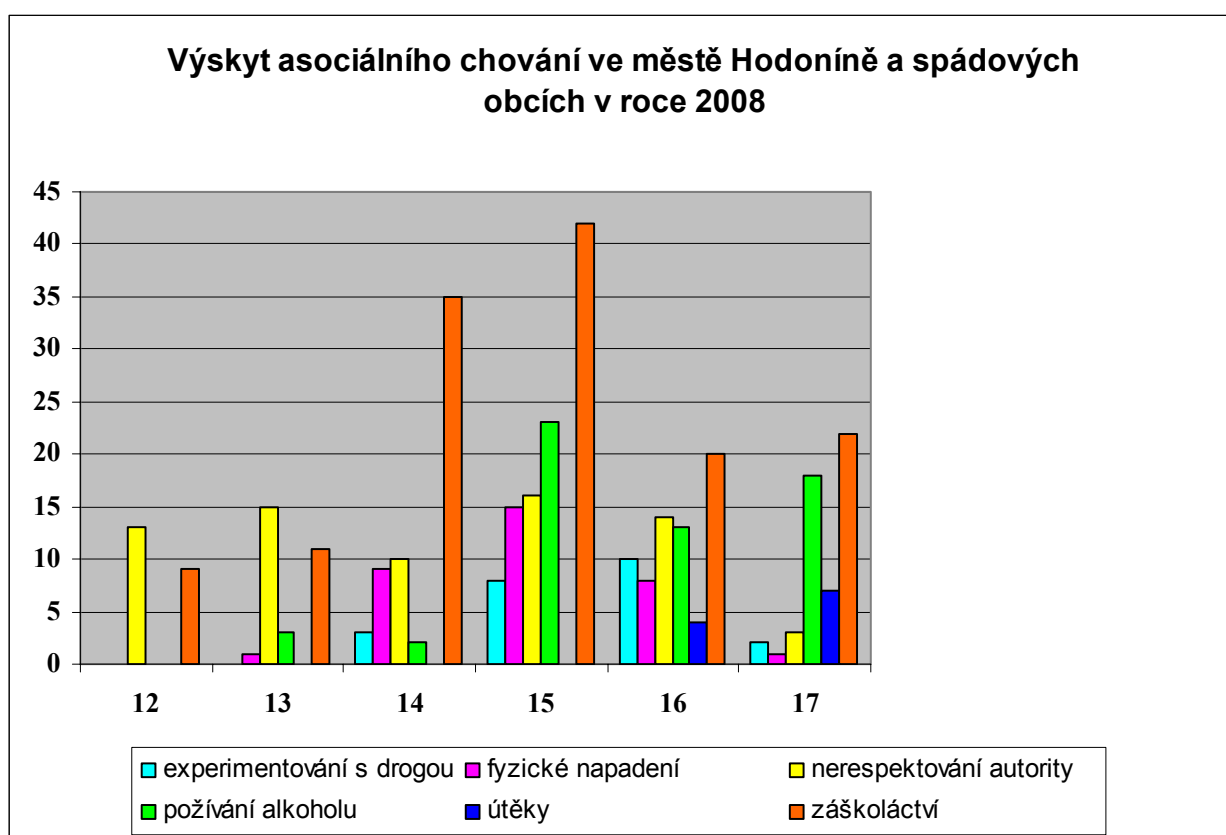
ZÁŠKOLÁCTVÍ - je úmyslné zameškávání školního vyučování. Žák o své vlastní vůli, většinou bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní školní docházku. Jedná se vlastně o formu útěku žáka ze školy.

Záškoláctví je **nejklasičtější asociální poruchou** u dětí, kdy se jedná o absenci ve škole bez řádného omluvení rodiči či lékařem. Záškoláctví se dopouštějí jedinci, kteří neplní

nebo nejsou schopni plnit školní povinnosti a dostávají se do stresujících situací (i ze strachu z potrestání rodiči). Patří sem i skupina dětí, které škola prostě nebaví. Rozlišujeme záškoláctví, které má impulzivní charakter a záškoláctví účelové, plánované.

Na uvedeném grafu je zaznamenán výskyt asociálního chování v roce 2008 ve městě Hodoníně a spádových obcích.

Obr. 2

Z grafu je patrné, že skutečně k nejčastější formě asociálního chování patří **záškoláctví**. Nutno však zdůraznit, že u některých dětí se vyskytuje mnohdy současně více forem poruchového chování.

Sociální význam poruch chování

Majoritní společnost posuzuje poruchy chování negativně. Společenské odsouzení může sice v některých případech působit preventivně odstrašujícím způsobem, ale není tomu tak vždy. Děti a mladiství, kteří patří do jiné sociální skupiny či vrstvy, se necítí příslušníky majority. V důsledku toho nepřijímají její hodnoty a normy, a tudíž neakceptují ani její negativní hodnocení a odmítání. Naopak, může to posílit jejich postoj negace všeho, co z této společnosti vychází. Není žádný subjektivní důvod podřídít se společenství, které je pouze kritizuje a odsuzuje.

S převažujícím negativním postojem souvisí tendence ke značkování jedinců s problémovým chováním. Dítě či mladistvý, který má určité problémy, dopustil se něčeho nežádoucího, a z toho důvodu byl umístěn v příslušném zařízení, získává nežádoucí roli **asociála**. Vzhledem k této skutečnosti bývá v jiných sociálních skupinách odmítán. Nemožnost získat přijatelnější sociální pozici snižuje motivaci chovat se jinak. Poruchy chování navíc obvykle bývají spojeny se školním selháváním a z toho plynoucí nízkou úrovní vzdělanosti. Tito lidé nemají šanci získat lepší profesní pozici a s tím související sociální a ekonomické postavení. Závažnější či přetrvávající poruchy chování v období adolescence jsou impulzem, který zpravidla **nastartuje nepříznivou a často nezměnitelnou životní dráhu problémového jedince.** (Vágnerová, 2004, s. 802)

Tématem této bakalářské práce je rozbor asociálního chování. Toto chování však často přechází do roviny chování antisociálního – jedná se o chování, které přijímá kriminální normy a identifikuje se s kriminální populací.

Z důvodu jisté návaznosti se nyní krátce zmiňuji o problémech této oblasti.

Trestná činnost nezletilých delikventů

Trestná činnost nezletilých a mladistvých delikventů má svá specifika a je natolik odlišná od běžné trestné činnosti, že je upravena ve zvláštním předpise, kterým je zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládež.

Pro trestnou činností mladistvých jsou charakteristické jisté zvláštnosti, které provázejí jak výběr jednotlivých skutků mladistvými pachateli, tak průběh řízení, a v neposlední řadě i jeho výsledek.

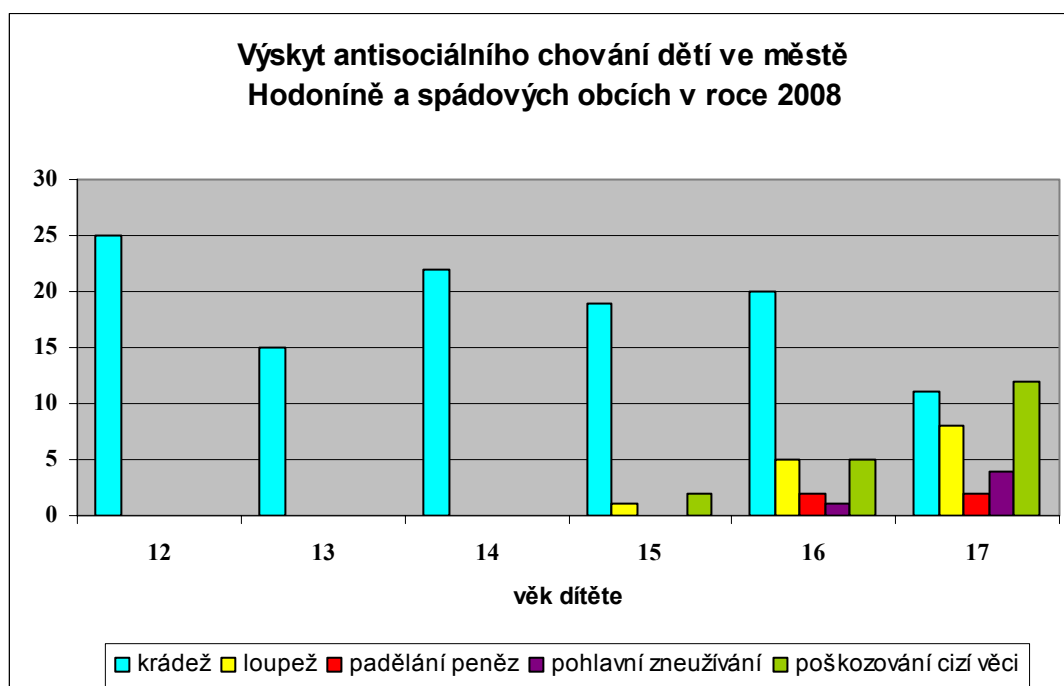
Je však zřejmé, že mladiství pachatelé zatím nepochopili dobrodiní, které jim zákon o soudnictví ve věcech mládeže nabízí. Naopak, mnozí své **nezletilosti** k trestné činnosti **zneužívají**. Oni sami se jako pachatelé ke své trestné činnosti nestaví s vědomím všech následků pro jejich život.

Většinou ani rodiče těchto pachatelů nevyvíjejí přílišnou snahu. O dění u soudu se nezajímají a snaha o komunikaci s nimi obvykle vyznívá naprázdno. Není tak výjimečné, že se zákonní zástupci dětí a mladistvých k úkonům v přípravném řízení a k soudnímu jednání vůbec nedostaví, o spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, probačním pracovníkem nemluvě.

V tomto smyslu tedy **účel zákona** bývá **naplňován** v případě dětí, jejichž život je řádný a spořádaný a ojedinělý protiprávní skutek pouze jednorázovým vybočením. Bohužel většina mladistvých pachatelů svým přístupem k projednávané věci naznačuje, že má úspěšně nakročeno k bohaté protiprávní budoucnosti. (*Právo a rodina, 2005*)

Následující graf znázorňuje výskyt trestné činnosti ve městě Hodoníně a spádových obcích v roce 2008.

Obr. 3

Opatření

Mezi nejvýznamnější opatření podporující práci s dětmi s výchovnými problémy patří již zmiňovaný zákon č. 218/2003 Sb., který vymezuje specifické podmínky zacházení s dětmi a mládeží v rámci soudního procesu a možnosti trestu a nápravy s důrazem na účast samotného pachatele a podporu zodpovědnosti za vlastní chování. Uvedený zákon přinesl do stávající praxe ale také řadu obtíží, spočívajících především v aplikaci jednotlivých ustanovení zákona. Jedná se především o míru využití ukládání jednotlivých opatření, zajištění jejich realizace, zajištění návaznosti péče apod.

Dle tohoto zákona lze nezletilým a mladistvým uložit opatření – **výchovná, ochranná a trestní**. Účelem ukládání těchto opatření je usměrnění způsobu života mladistvého, a to podporováním a zajišťováním jeho výchovy, nikoli represí. Proto jsou výchovná opatření zaměřena na dosažení změn u něj a v jeho okolí.

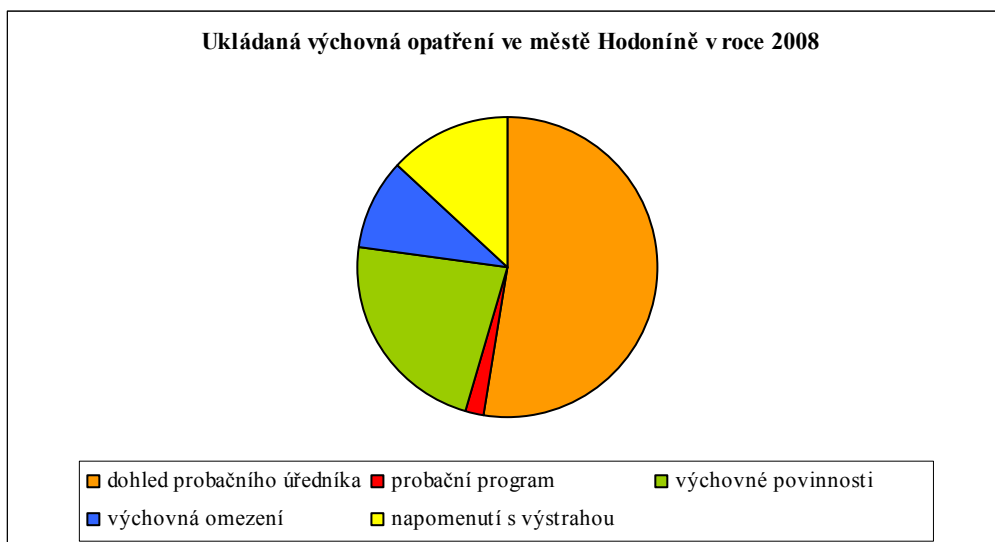
Preventivní účinek těchto opatření může být často účinnější než u trestních opatření, má-li být mladistvý vytržen ze závadového prostředí, usměrněn například od užívání omamných látek či drog, vrácen ke svým původním a později zpřetrhaným sociálním vazbám.

Výchovná opatření (§ 15 – 20 zák. č. 218/2003 Sb.)

- ❖ dohled probačního úředníka (pravidelné sledování chování mladistvého),
- ❖ probační program (zejména programy sociálního výcviku, psychologické poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou umnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého),
- ❖ výchovné povinnosti (např. podrobení se léčení závislosti na návykových látkách, podrobení se ve volném čase vhodnému sociálnímu výcviku, psychologickému poradenství, terapeutickému programu pro rozvoj sociálních dovedností apod.),
- ❖ výchovná omezení (např. zákaz návštěv některých akcí, zařízení nebo jiného nevhodného prostředí, zákaz styku s určitými osobami, zákaz zdržovat se na určitém místě, zákaz užívat návykové látky, zákaz účastnit se sázek apod.),
- ❖ napomenutí s výstrahou (soud důrazně vytkne protiprávnost činu mladistvého)

Následující graf informuje o uložených výchovných opatření ve městě Hodoníně v roce 2008

Obr. 4

Z výše uvedeného grafu je patrné, že skutečně nejčastěji ukládaným výchovným opatřením je uložení dohledu probačního úředníka.

Ochranná opatření (§ 21 – 23 zák. č. 218/2003 Sb.)

- ❖ ochranné léčení
- ❖ zabrání věci
- ❖ ochranná výchova (OV trvá do té doby, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však dovršení osmnáctého roku věku mladistvého, vyžaduje-li to zájem mladistvého, může soud OV prodloužit do dovršení devatenáctého roku mladistvého).

Trestní opatření (§ 24 – 35 zák. č. 218/2003 Sb.)

- ❖ obecně prospěšné práce
- ❖ peněžitě opatření
- ❖ peněžitě opatření s odkladem výkonu
- ❖ propadnutí věci
- ❖ zákaz činnosti

- ❖ vyhoštění
- ❖ odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení)
- ❖ odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem
- ❖ odnětí svobody nepodmíněně

V případě, že se i přes veškerá učiněná preventivní opatření dostane mladistvý do vazby nebo do výkonu trestu odnětí svobody, je nutno pokračovat v sekundární prevenci, tak aby těmto mladistvým delikventům bylo umožněno zařadit se zpět do běžné občanské společnosti. To vše za předpokladu, že mladistvý změní své sociálně-patologické chování.

1.3 Příčiny vzniku asociálního chování

K pochopení a vysvětlení problému asociálního chování dětí je nejprve nutno určit, které faktory mají vliv na samotný vznik tohoto jevu, neboť jakékoliv sebelepší řešení tohoto chování je pouze řešením důsledků a nikoliv příčin. Delikvence je chování a to je podmíněno velmi komplexně. Dědičnost je jedním z mnoha faktorů, které na ně mohou mít vliv. Genetická dispozice může být odpovědná např. za sníženou sebekontrolu či za hyperaktivitu. Tyto vlohy však samy o sobě nevedou k vytvoření delikventní party, která kupříkladu vyloupí obchod. Genetická vlohá pouze zvyšuje pravděpodobnost, že na chování budou mít vliv další činitelé, bez nichž by se delikventní chování neuskutečnilo. Genetická vlohá snižuje, resp. zvyšuje, práh pro působení vlivů prostředí. (*Matoušek, Kroftová, 2003, s.23*)

Příčiny vzniku poruchového chování mohou být různé.

Výzkumy a zkušenosti potvrzují, že problémové a asociální chování dětí a mládeže má celou řadu společných sociálních charakteristik.

K nejtypičtějším patří narušená nefunkční rodina, změna opatrovnických vztahů v dětství a dospívání (např. umístění do ústavní péče), zaostávání ve škole, záškoláctví, smysluplně nevyplněný volný čas trávený převážně mimo rodinu, nezvládnutelnost, poruchy chování, snížený intelekt, drogová závislost apod.

Tyto znaky asociálního chování jsou důsledkem celé řady příčin a okolností, které tomuto chování předcházely, provázely jej a umocňovaly jeho vývoj.

Příčiny asociálního chování lze rozčlenit do dvou kategorií:

K první patří vnitřní **příčiny spojené přímo s osobou jedince**. Do této kategorie jsou řazeny faktory biologické, psychologické a fyziologické. Tyto faktory tkví v dispozicích – zděděných a vrozených vlastnostech jedince a v jeho fyzické a psychické konstituci a ranném vývoji – např. dlouhodobé neuspokojování biologických a psychických potřeb může vést až k citové plochosti.

Druhou skupinu tvoří **příčiny vnější, spočívající v oblasti sociální** – v širším a užším slova smyslu související se sociálním prostředím, v němž jedinec žije, bydlí a komunikuje. Tato skupina příčin pak zásadně ovlivňuje proces socializace – tj. vrůstání jedince do společnosti i jeho schopnost přijímat obecně uznávané normy a vzory chování.

Do této skupiny patří:

Negativní vliv rodiny a neplnění rodičovských povinností - demoralizující rodinné prostředí, nesprávné výchovné metody, vliv rodičů protispolečenské zaměření

Nedostatečné a nesprávné působení mikroprostředí - např. ve školní výchově

Problém volného času - vytváření závadových skupin, toxikomanie, sexuální nevázanost

Rodina

Základem boje s asociálním chováním mládeže je výchova v rodině. Zejména zde se vytvářejí počátky poznání a chápání složitých vztahových otázek ve společnosti. Odtud pramení a utvářejí se názory na morální kvality každého jedince. Mnohdy, vzhledem k nesprávnému pochopení cílů metod výchovy, rodiče dítě obklopují pohodlím, ulehčují dítěti maximálně život a plní mu všechna přání. V důsledku toho pak vychovávají z dítěte samolibou osobnost, snažící se dosáhnout pohodlného života, postrádajícího jakékoliv pracovní návyky, neprojevujícího snahu poctivě pracovat a čestně žít, a to právě někdy i za cenu porušení zákona.

Proto výchova v rodině především žádá, aby byl v rodině vytvořen harmonický soulad mezi rodiči navzájem a samozřejmě mezi rodiči a dětmi. Příklad rodičů je totiž nejlepším výchovným prostředkem, který může v každém směru ovlivnit výchovu a tím i formování názorů na život v rodině, v kolektivu, ve společnosti. Jednoznačně dokázaným faktem je skutečnost, že asociální chování se projevuje v drtivé většině u dětí, které pocházejí z nefunkčních rodin, které přestaly plnit svou sociální funkci, nebo se zcela rozpadly.

Rodina se setkává velmi omezeně – a to např. v důsledku pracovního vytížení, počtu členů rodiny apod. a dítě si tak hledá náplň volného času samostatně (např. u dětí v ústavní výchově je společným rysem neexistence společných zážitků s rodiči).

Studie delikventně se chovajících mladistvých založené na jejich popisu rodinného prostředí ukazují rodinné prostředí těchto dětí jako chladné, s minimem rodičovského zájmu o děti.

Tito rodiče jsou následně dětmi charakterizováni jako pasivní či odmítaví, nezajímaví na potřebách dítěte. Vzorem dětí se stále častěji stávají hrdinové, kteří dovedou zlikvidovat své nepřátele – jak v televizi, tak prostřednictvím počítačových her. Mocenské nástroje svých hrdinů pak začnou zkoušet v praxi. Přestanou rozlišovat hranice, meze jim splynou a míra agresivity přeteče. Ale kdo pak chce kritizovat jednání dětí, když ony mají za to, že jejich činy jsou správné a morální? Nemohou přece za to, že kolem sebe vidí samá negativa, tak proč by se tak nechovaly samy? Proto, zvláště rodiče samotní, by si měli uvědomit, že právě jejich děti budou v brzké době tvořit produktivní článek naší společnosti. Měli by se zajímat o to, jak vlastně jejich děti tráví volný čas. Vždyť právě nuda, nevědomost a strach vedou mládež ke zkratovému jednání.

Vedle rodiny, školy, pracovního kolektivu, které formují harmonický vývoj společnosti, hrají neméně vážnou roli ve výchově člověka také faktory, jako je vliv prostředí, ve kterém tráví svůj volný čas a osoby, se kterými se stýká.

Škola

Ve škole dnes pedagogové stále méně vědí, jak a k čemu mají své žáky připravovat. Vývoj vědy je tak překotný, že s ním tvůrci vzdělávacích programů jednak těžko mohou udržet krok a navíc dnes mohou jen nesnadno předvídat, co bude tento vývoj vyžadovat od dětí, až dosáhnou dospělosti. V důsledku slábnoucího vlivu některých rodin, vzrůstajícího socializačního vlivu médií a neřízeného působení vrstevnických skupin, začíná být škola viděna jako málem jediné prostředí, schopné zajistit „optimální“ či dokonce „vědecky promyšlené“ působení na dítě, které je v souladu se zájmy společnosti. Míra angažovanosti učitele na žákově osudu však zřejmě může přesahovat míru rodičovského zájmu jen zcela výjimečně.

Bydliště

Značný vliv na případnou budoucí delikvenci mladých lidí má místo jejich pobytu. Je prokázáno, že mnohem rizikovější je mládež z velkých měst a jejich aglomerací, než jejich vrstevníci z malých obcí. Ze své praxe se k tomuto obecnému zjištění nemohu než nepřipojit.

Výskyt asociálního chování ve městě Hodoníně je daleko vyšší než v obcích spadajících do působnosti Městského úřadu v Hodoníně, což dokazuje níže uvedený graf.

Grafu, který tento výskyt znázorňuje, předchází tabulka, ze které je patrný počet obyvatel jak ve spádových obcích, tak v samotném městě Hodoníně. Pro lepší orientaci je zde umístěna mapa.

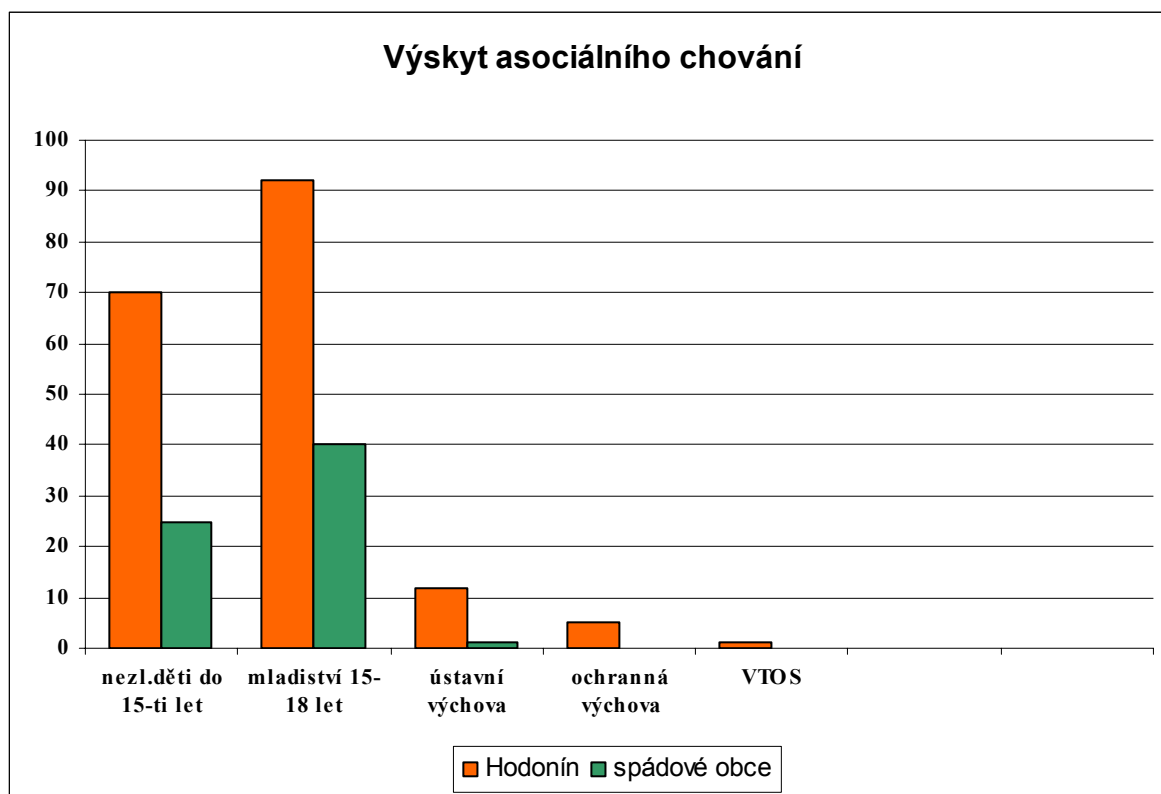
Obr. 5 Mapa

Tabulka č. 1

spádové obce	počet obyvatel	spádové obce	počet obyvatel
Lužice	2 795	Nový Poddvorov	215
Čejč	1 242	Petrov	1 424
Čejkovice	2 646	Prušánky	2 097
Dolní Bojanovice	2 850	Ratiškovice	4 130
Dubňany	6 650	Rohatec	3 366
Josefov	368	Starý Poddvorov	868
Karlín	203	Sudoměřice	1 181
Mikulčice	1 843	Terezín	390
Mutěnice	3 700		
Celkem obce	30 323		
Město Hodonín	28 431		

Obr. 6

V prvním sloupci jsou uvedeny počty dětí, mladších 15-ti let, které se dopustily závadového chování, v dalším sloupci mladiství delikventi (15-18 let), dále děti s nařízenou ústavní výchovou, s nařízenou ochrannou výchovou a v posledním sloupci jde o děti, které se nachází ve výkonu trestu odnětí svobody. Jedná se o statistiku za rok 2008.

Na údajích v uvedeném grafu se potvrdilo, že výskyt asociálního chování ve městě Hodoníně je daleko vyšší než v obcích spadajících do působnosti Městského úřadu v Hodoníně.

Je to jistě způsobeno jednak skutečností, že v obcích jsou lidé ještě mnohdy spojeni se svými hospodářstvími, kde je samozřejmostí, že při práci pomáhají i děti. Rovněž dostupnost rizikových prostředí, kterými jsou různé herny, diskotéky a bary je na menších obcích daleko menší. Naopak u městských dětí se často setkáváme se situací, kde jsou oba rodiče pracovní vyčerpáni po celý den, mnohdy až do pozdních nočních hodin. To je dáno také tím, že ve městech větší procento občanů pracuje v terciární sféře, jsou hnáni tlakem okolí na stále vyšší pracovní výkony. Nemají tudíž tolik času věnovat se svým dětem.

Tento dluh rodiče nahrazují zahrnutím svých dětí hmotným zabezpečením, což má ovšem v delším horizontu za následek degradaci a deformaci základních hodnot a citů, které by právě rodina měla vytvářet.

Mládež ve městech má více volného času, který bez řádného vedení rodiči, případně školou, tráví bezcílným touláním po ulicích, navštěvováním heren a podobných rizikových míst, která jsou ideálním podhoubím pro formování delikventních jedinců a celých skupin.

Vrstevnické party

S projevy rizikového a problémového chování souvisí dlouhodobě převládající rodinné klima, názory, přesvědčení a postoje obou rodičů, případně jejich náboženská orientace. Zvláštní význam má rodičovská tolerance k deviantnímu chování a vliv rodičů na chování dítěte.

V průběhu adolescence se zvyšuje vliv vrstevníků, přičemž důležité jsou zájmy kamarádů a jejich kontrola ze strany rodičů. (Macek, 2003, s. 78)

Při utváření sociální identity adolescentů je klíčová **potřeba sociálního ocenění a prestiže**. Necítí-li se dospívající patřičně oceněn v běžných skupinách, jako je rodina, školní třída, skupina kamarádů, může jeho potřebu sociální hodnoty uspokojit např. skupina delikventů.

Na vznik nežádoucího chování má tedy prvořadý vliv **vrstevnická skupina**. Tato se stává pro rizikovou mládež velmi důležitá.

Vrstevnická skupina však není pro nikoho jen neproblémovým zázemím. Tím spíše jím není pro mladé lidi vyrůstající bez rodičovského zájmu, bez jasných pravidel apod. I pro dítě vchované funkční rodinou představuje každá vrstevnická skupina více či méně stresující nárok: obstát v očích vrstevníků.

Nároky na konformitu jsou ve vrstevnické skupině mládeže obvykle vyšší než u jiných skupin. Zahrnují nejen způsoby vyjadřování, úpravu zevnějšku, způsob chování k opačnému pohlaví, ale také např. postoj ke škole, k práci, k penězům, k drogám atd.

U dětí, které rodina méně podporuje je pravděpodobnější, že **potřeba kladného přijetí** vrstevnickou skupinou bude ještě silnější než u dětí s dobrým rodinným zázemím.

Delikventní party u nás zpravidla vznikají z podskupin mladých lidí, kteří se dobře znají z jedné instituce. Tyto skupiny se pak buďto úplně vymknou běžným mechanismům sociální kontroly – tzn., že přestanou chodit do školy, do práce a vytvoří si vlastní hodnotové preference, a nebo, což je méně časté, se kontrole vymknou jen v době svého volna.

Některé party jsou k asociálnímu chování přivedeny tím, že tráví čas v hernách a na diskotékách a brzy jim k tomuto způsobu života nedostačují finanční prostředky. Začnou si je tedy obstarávat drobnými krádežemi, jež poté přerůstají v organizované a plánované akce. U nás je tento typ delikventních part patrně nejčastějším typem delikventní party. Již takto vzniklé delikventní party jsou pak těžce ovlivnitelné zvenčí. (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 83)

Z výše uvedeného je tedy patrné, že význam party vzrůstá v závislosti na nevhodné výchově v rodině. Tak se vytváří další specifická kategorie poruchového chování. Zde už nejde jen o porušení nějakého zákazu, ale mnohdy o komplexní proměnu norem chování směrem k nežádoucí variantě.

1.4 Dílčí závěr

Mezi hlavní příčiny vzniku asociálního chování dětí patří tedy především nedostatek **citových vazeb dětí na rodiče**, který u nich vyvolává pocity osamocení, nejistoty a citového oploštění. Tyto pocity následně mnohdy vyústí v agresivní projevy navenek vůči svému okolí a nezřídka naplňují znaky trestných činů, kterých se dopouštějí především v partách. Do těchto part se mládež začleňuje především proto, že se snaží nahrazovat chybějící citové vazby mezi rodiči, citovými vazbami s kamarády.

Další příčinou je také **nevhodný výchovný styl**, který plyne většinou z malého zájmu rodičů o blaho vlastních dětí má za následek, že tato mládež se často cítí nepochopena a snadno podlehne vlivům jiných vyspělejších jedinců, u kterých hledá oporu. Tito s nimi

pak mohou lehce manipulovat, což pak mnohdy v závadových skupinách vyústí v páchaní trestné činnosti, které se dopouštějí především z potřeby něco dokázat nejen sobě, ale především svému okolí.

Nevhodné trávení volného času pak ruku v ruce s prostředím chudým na podněty má u dospívajících dětí za příčinu, že často vyhledávají skupiny svých vrstevníků, s kterými nekontrolovatelně tráví svůj veškerý volný čas a zde zkouší i dosud tabuizované nebo zakázané aktivity.

Specifický vliv na šíření asociálního chování mezi mládeží má bezpochyby i **rychlost kulturních a sociálních změn**. Do osobního, rodinného i sociálního života se negativně promítá i identifikace s nevhodnými vzory postojů a chování, ztráta rovnováhy stávajících norem, kdy výsledkem je pak zdání, že „všechno je dovoleno“. Tato situace tak s sebou přináší vznik sociálně patologických důsledků – např. netrpělivou snahu rychle se přiblížit novému životnímu stylu. Ten je ovšem některými osobnostně nezralými jedinci chápán pouze jako soubor hmotných znaků, kterých je třeba dosáhnout, a to i za cenu nelegitimních metod, trestnou činnost nevyjímaje.

2. ZÁKLADNÍ VÝCHOVNÁ ÚLOHA RODINY

„Vychovávání je největší a nejtěžší problém, který je možné člověku uložit“

Immanuel Kant

2.1 Rodina – základní pojetí

Jak lze chápat pojetí rodiny a význam rodiny pro vývoj osobnosti ve společnosti?

Rodina je jednou ze základních sociálních institucí, která v průběhu let prodělala některé významné změny a společnost jí také v různých dobách přikládala různou váhu.

Jde o důležitou sociální skupinu, která plní celou řadu biologických, ekonomických, sociálních i psychologických funkcí. Poskytuje svým členům potřebné zázemí, uspokojuje jejich potřeby a zprostředkovává zkušenosti, které nelze získat jinde.

Každý jedinec zde má určité role, které se stávají součástí jeho identity. Mezi jednotlivými členy rodiny se v rámci jejich rolí vytvářejí rozmanité vztahy, pro které je **charakteristické určité chování a styl komunikace**. Každá rodina má svůj hodnotový systém, který ovlivňuje chování jejích členů. Pokud jde o dítě, jehož osobnost se teprve rozvíjí, mohou mu v důsledku narušení rodinných funkcí určité významné zkušenosti chybět. Jestliže se dítěti nedostává potřebné zaměřené výchovné péče a výchovných vzorů, dá se již hovořit o **výchovné zanedbanosti**. Rodina dítěti poskytuje podněty různé kvantity a kvality a tím podporuje jeho rozvoj zejména v oblasti poznávacích procesů a stimuluje jeho socializaci. Poskytuje dítěti zároveň pocit jistoty a bezpečí. V rodině nachází dítě příležitost pro navázání spolehlivého citového vztahu, který je významnou emoční zkušeností a modelem pro další mezilidské vztahy. Jedinec, který si vlastní zkušeností potvrdil svůj význam pro jiného člověka, jej bude podobným způsobem prožívat jak ve vztahu k sobě, tak i k dalším lidem. Pokud však rodiče své dítě citově nepřijmou, poskytnou mu tím nepříznivou informaci o něm samotném a zároveň zvýší jeho celkovou nejistotu. Nepotvrdí mu, že svět je bezpečné místo. Dítě bude očekávat chladné a odmítavé reakce od každého,

s kým se setká, bude se cítit nejisté a ohrožené – a tento pocit si bude nějak kompenzovat, např. agresivitou, kterou bude brát jako formu obrany vůči nebezpečnému světu.

Rodiče a ostatní nejbližší členové rodiny se stávají od útlého věku **terčem pozorování** a bezděčného napodobování. V rodině probíhá formování osobnosti. Formování je tedy přímým odrazem kvality rodiny. Rodiče fungují jako modely, vzorce, které lze napodobit, popř. se s nimi identifikovat. Dítě si takto může osvojit celou řadu pozitivních, ale i negativních vlastností a způsobů chování.

Skryté nebo zjevné poruchy rodinné atmosféry mohou nesprávně zaměřit vývoj osobnosti. Upevňují se pouze přebrané, většinou nepříznivé vzorce chování. Rodina, jejíž vztahová atmosféra je nedostatečná, místo aby dítě připoutala, jej vyžene do jiných společenství – např. part, které většinou překračují společenské normy a zákony dané ve společnosti. Dysfunkce se může projevit výchovným zanedbáváním, nebo mohou rodiče učit dítě takovému způsobu uvažování a chování, hodnotám a normám, které majoritní společnost považuje za nežádoucí. Z těchto rodin přicházejí do společnosti (např. do školy) děti, které neposuzují svět stejně jako jejich vrstevníci. Proto jednájí jinak, než je běžné a než se od nich očekává.

2.2 Společenské postavení rodiny

Vztah mezi příslušností rodiny k určitým společenským vrstvám a delikventním chováním dětí z těchto rodin se v současné době dá potvrdit výzkumnými daty jen pro skupiny nacházející se na okraji sociálního spektra. Ještě ve 40. a 50. letech platilo, že převážná většina delikventně jednajících dětí pocházela z nejhudších a nevzdělaných rodin. Později došlo ke zvyšování kriminality dětí ze středních vrstev, a následně také k navýšení počtu kriminálně jednající mládeže z nejlépe situovaných vrstev.

Nicméně stále se výskyt asociálního chování mládeže týká především nejnižší vrstvy společnosti, vrstvy lidí bez kvalifikace nebo s nejnižší kvalifikací. Nutno však podotknout, že i v dobře situovaných rodinách se vyskytují případy naprostého nezájmu rodičů o dítě. Specifikem těchto rodin je, že nepříznivé rodičovské postoje vůči dítěti jsou zde viditelnější, než v rodinách sociálně slabších. (*Matoušek, Kroftová, 2003, s. 41*)

2.3 Disciplína a dohled v rodině

Dítě, které nedokáže dodržovat společenské normy, bylo zřejmě rodiči špatně vedeno ve **smyslu vnitřní disciplíny**.

Dlouhodobými výzkumy je dnes dostatečně potvrzeno, že v rodinách delikventně se chovajících adolescentů se rodiče méně starají o vytvoření zábran v asociálním chování dětí nebo je jejich **výchovný styl nestálý** – jednou dítě za přestupek trestají přehnaně, jindy ho za totéž netrestají vůbec. Také příliš tvrdá disciplína, která zahrnuje agresivní chování rodiče k dítěti, je častější v rodinách, v nichž se děti chovají delikventně. Dítě se v takové rodině učí agresivitě jako dovolenému způsobu chování. Časté tělesné tresty jsou vždy málo účinné, dítě předstírá, lže a manipuluje s cílem vyhnout se trestu. Tím jsou však posilovány způsoby chování, kterým má výchova bránit. Všechny popsané nedostatky v uplatňování rodičovské disciplíny prokazatelně předcházejí delikventnímu chování dětí a probíhají také souběžně s ním.

Velmi důležitý je také jednotný přístup rodičů ke všem jejich dětem a respekt k individuálním schopnostem a osobnosti každého dítěte. Dítě velmi citlivě vnímá, pokud se rodič k jeho sourozenci chová jinak než k němu (např. věnuje mu více pozornosti, péče, více ho kontroluje), což pak může vyústit do asociálního a následně antisociálního chování nebo deprese u dítěte.

Dalším parametrem rodičovského chování je **dohled**, který má jistou souvislost se souběžným nebo pozdějším asociálním chováním dítěte. Dohledem rozumíme především informovanost rodiče o tom, jak dítě tráví volný čas, s kým se stýká, kde se zdržuje, když není doma, kdy se vrací domů apod. Pokud rodiče na své dítě řádně nedohlíží, je pravděpodobnější, že chování dítěte vyústí v chování asociální.

Rizikovým faktorem pro dítě je zcela jistě i **nepřítomnost jednoho z rodičů** – bývá to častěji otec, a to vinou rozvodu nebo kvůli tomu, že s matkou dítěte nikdy nezačal žít. Chlapci pak postrádají vzory, se kterými by se mohli identifikovat, dívkám chybí model mužského chování. Také matka, která vychovává děti sama, je daleko více zatížena nároky výchovy než matka, která děti vychovává společně s manželem. Přítomnost nevlastního otce v rodině může být pro děti komplikací i přínosem.

Je zřejmé, že **rodič**, který se chová **asociálně** (nadměrně požívá alkoholické nápoje, bere drogy, je často nezaměstnaný) také zvyšuje pravděpodobnost, že dítě bude během dospívání přestupovat meze zákona.

Také **způsob řešení konfliktů** v rodině má zcela jistě vztah k asociálnímu chování dětí. Řadou výzkumů je potvrzeno, že děti vyrůstající v rodinách, kde je mnoho otevřených konfliktů mezi rodiči, mají větší sklon ke kriminálnímu chování než děti vyrůstající v klidném rodinném prostředí. Také konflikty dítěte se sourozenci předpovídají vyšší riziko delikvence. Z takového prostředí má dítě tendenci co nejdříve a co nejčastěji unikat. (*Matoušek, Kroftová, 2003, s. 41-48*)

2.4 Přenos asociálního chování z rodičů a sourozenců

Základní výchovná úloha rodiny zahrnuje **širokou sféru různých aktivit**. Rodiče nesou odpovědnost nejen za seznámení svých dětí s normami společnosti, ale též za jejich vštípení. Rodiče jsou též odpovědni za to, jakým vlivům se děti vystaví a zda pomáhají svým dětem vhodně interpretovat získané informace. **Rodiče** mají být osobním životem, chováním a vztahem ke společnosti **příkladem svým dětem**.

Negativní vliv rodinného prostředí nespočívá však jen v **zanedbání řádné výchovy** a rodičovské péče. Je obecně známo, že v některých rodinách dochází i k trestným činům páchaných na dětech, k používání nepřiměřeně přísných trestů nebo přímo k týrání dítěte, ať už fyzickému či psychickému, můžeme se setkat i s pohlavním zneužíváním dětí apod. Tímto jednáním dochází často k vážnému poškození a narušení vývoje dítěte, tyto děti pak po řadu let nebo i celý život jednájí pod vlivem špatných zkušeností z dětství a nezdědka se stávají samy delikventními či asociálními.

Lyons a kol.(1995) studiem mužských dvojčat prokazují, že v případě dospívajících chlapců jejich sdílené sociální prostředí ovlivňuje pět znaků antisociální poruchy, a to útěky z domova, krutost vůči lidem, poškozování majetku, zakládání požárů, krádeže. Vliv dědičnosti na tyto znaky nebyl zjištěný. Vliv sdíleného prostředí byl s výjimkou

útěků z domova menší než **vliv nesdíleného prostředí** (např. party, výchovy v dětském domově, výchovném ústavu, či ve vězení pro mladistvé).

U pěti dalších znaků antisociálního chování, a to lhaní, provokace rvaček, užití zbraně, krutosti ke zvířatům a častého lhaní, byl zjištěn genetický vliv, nicméně podstatně menší než vliv nesdíleného sociálního prostředí. Největší genetický vliv byl určen na užití zbraně.

Souhrnné výsledky dokazují, že všechny znaky antisociálního chování společně ovlivňuje u nedospělých jedinců dědičnost ze 7%, společně sdílené prostředí z 31% a nesdílené prostředí z 62%.

Z výše uvedeného vyplývá, že i v případě významného vlivu dědičnosti má **na antisociální chování dospívajících chlapců převažující vliv nesdílené sociální prostředí**, to znamená jejich působení v partě nebo zločinecké skupině.

Vliv dědičnosti na antisociální chování prokázal i výzkum dětí, které byly adoptovány ihned po porodu. Rodiče jedné skupiny těchto dětí měli antisociální poruchu osobnosti nebo závislost na alkoholu, rodiče druhé skupiny těchto dětí uvedené znaky neměli. Jestliže se biologičtí rodiče adoptovaného dítěte chovali antisociálně, pak byla mnohem větší pravděpodobnost, že se i dítě bude chovat antisociálně: u těchto dětí se útočné chování a další znaky antisociální poruchy chování objevují častěji než u adoptivních dětí, jejich biologičtí rodiče se antisociálně nechovali. V dospělosti se u dětí antisociálních rodičů, adoptovaných do jiných rodin, objevuje vyšší výskyt antisociální poruchy osobnosti.

Nepříznivé vztahy v adoptivní rodině, například kriminalita, závislost na drogách nebo rozvod adoptivních rodičů, zvyšují pravděpodobnost antisociálního chování adoptivních dětí nezávisle na jejich genetické vloze. (*Koukolík, Drtilová, 2001, s.221*)

Korotvičková (2006) ve své diplomové práci na téma *Rodinné prostředí adolescentů s predelikventním a delikventním chováním* uvádí následující:

„Co se týká komunikace, v dysfunkčních rodinách panuje často atmosféra nedůvěry, na chování, které je hodnoceno jako nepřátelské, se v těchto rodinách reaguje nepřátelskou odvetou nebo kapitulací. Potřeby a přání členů jsou chápány často jako nepřijatelné, neoprávněné a jsou odmítány, nejsou jasně rozdělené kompetence. Zjišťuje se taktéž mnoho protimluvů, nedorozumění, zmatků, neurčitosti, vysoká stereotypie, komunikační iniciativa členů bývá nízká, nacházejí se známky

distancovanosti, neangažovanosti. Často je nápadný výskyt mnoha negativních emočních projevů, od ironizování až k otevřenému a přímému napadání nebo naopak nezájmu nebo cynickému zlehčování signálů nespokojenosti nebo nepohody.

Někdy je však **delikventní chování jakousi „rodinnou normou“**, kterou dítě svým chováním buď naplňuje, nebo ne. Soustava rodinných hodnot se mj. projevuje tím, jak rodiče navádějí děti. Užívané normy však nemusejí být vždy v souladu s normami skutečně platnými. Jestliže rodič tvrdí, že zdravé je nekouřit a sám kouří, pak fakticky sděluje, že kouření je přípustné.

Rodina ovšem demonstruje uznávané hodnoty i v předmětech. Velmi jednoduše se dá hodnotová konfigurace rodiny zjistit otázkou, jak rodina tráví čas, který její členové nevěnují práci nebo školní docházce – tedy večery, víkendy, prázdniny apod.

V socializaci dítěte nemůžeme opomenout ani **roli jeho sourozenců**. Sourozenecké konstelace a jejich vliv na tvorbu budoucích postojů a chování dítěte zkoumal již Adler, který popsal typické osobnostní znaky dané pořadím narození sourozenců.

Faganová a Najman (2003) ve své studii zkoumali **vliv sourozenců na delikventní chování** adolescentů. Vycházeli ze zjištění dřívějších studií, které udávaly podobnost mezi sourozenci co se týká výskytu delikventního chování v adolescenci. Podobnosti byly ovšem nalezeny i v projevech agresivity, užívání drog a alkoholu. Vliv sourozenců je zvláště umocněn, když jde o sourozence stejného pohlaví (to se týká především chlapců) a mezi nimiž je malý věkový rozdíl. Tito jsou pak snadněji vnímáni jako rolový model chování.

Bylo skutečně potvrzeno, že delikventní chování starších sourozenců má vliv na výskyt delikventního chování sourozenců mladších, přičemž tento vliv byl patrnější v konstelaci staršího a mladšího bratra než u sester či smíšených sourozeneckých párů. Navíc tento vztah byl ještě umocněn, pokud se jednalo o neúplnou rodinu (nejčastěji matka-samoživitelka) a kde byl jeden nebo oba rodiče někdy zatčeni.

Závěrem lze shrnout, že mladší sourozenci, kteří mají starší delikventní sourozence (zvláště chlapci) a rodiče, kteří byli zatčeni, se budou s velkou pravděpodobností taktéž chovat delikventně.

To, že **kriminální chování se „předává“** v rámci rodin (transgenerační přenos) je známo už velmi dlouho, prakticky od konce 19. století. Na toto téma bylo provedeno

mnoho výzkumů (Farrington a kol, 2001 apod.), které vesměs zjistily fakt, že pravděpodobnost zatčení u chlapců je vyšší, pokud mají už někdy souzeného otce (24%), starší bratry (33%) nebo mladší bratry (38%).

Taktéž Blatný a kol. (2005) udává, že delikventní mládež pochází často z rodiny, kde již někdo byl soudně trestaný, nejčastěji otec. Tato mládež má častěji dvojku z chování (43%), nenávidí učitele (26%) a pociťují nudu ve svém životě.

Taktéž další nejnovější studie prokázaly, že soudně trestaný otec, matka, bratr nebo sestra jsou dobrými **prediktory delikventního chování**, zvláště u chlapců. Obzvláště dobře se dalo předpokládat pozdější antisociální chování u chlapců, jejichž rodič nebo starší sourozenec byli odsouzeni v době kolem 8 – 10 roku věku chlapce. Přičemž odsouzení otců, bylo z nějakého důvodu lepším predikátorem, než odsouzení matky. Zjistilo se též, že odsouzení muži byli v 61 % v manželském svazku taktéž s odsouzenými ženami.

Farrington a kol. (2001) provedli vlastní výzkum vztahu delikventního chování mladistvých chlapců k soudně trestaným příbuzným. Jako rodinné příslušníky vedli bratry, sestry (a to i sourozence nevlastní nebo adoptované), biologické i nevlastní otce, biologické i nevlastní matky, dědečky, babičky, strýce a tety (ze strýců a tet byli bráni pouze pokrevní příbuzní otce).

Sledované delikventní chování chlapců bylo rozděleno do kategorií:

1. žádné delikventní chování,
2. méně závažné přestupky (menší krádeže, krádeže v obchodech, vandalismus, jízda v autobusu bez jízdenky apod.),
3. středně závažná delikvence (nošení zbraně, jízda v automobilu bez povolení, rvačky)
4. závažná delikvence (krádeže aut, přepadení, loupeže, zabití, dealerství, znásilnění).

Další kontrolované proměnné byly školní neúspěch resp. vyloučení ze školy, mladá matka (17 a méně let v době jejího prvního porodu), ADHD, malé nebo žádné pocity

viny, deprese, fyzicky trestající matka, bydliště ve špatné čtvrti (chudinské), afro-americké etnikum apod.

Výsledky jsou následující: u 31,5 % delikventních chlapců byl zatčen biologický nebo adoptivní otec, u 7% to byla matka (taktéž biologická nebo adoptivní). Dědečkové/babičky a strýcové/tety byli u delikventních chlapců odsouzeni ve 2 % případů. Nejsilnější vztah byl zjištěn u otců/matek, následovaly bratři/sestry a pak ostatní příbuzní, přičemž mužští příbuzní byli lepšími predikátory než příbuzní v ženské linii.

Autoři pro to mají několik vysvětlení, např. že mladší sourozenci mají tendenci napodobovat antisociální chování starších sourozenců nebo rodičů, nebo trestaní otcové mají takové výchovné metody, které nevedou k vytvoření svědomí u jejich dětí a jsou i jinak deviantní (nejčastěji alkoholici, užívají drogy). Neopomíjejí ani možné genetické faktory nebo fakt, že rodiny, kde už byl někdo odsouzen, jsou přednostně v ohnisku zájmu policie, pokud se něco stane, a tudíž jsou delikventní děti z těchto rodin častěji dopadeny a tak zařazeny do statistik, než delikventní děti z rodin bez „kriminální“ nálepky. “ (Korotvičková, 2006)

2.5 Dílčí závěr

Rizikového chování v adolescenci vychází ze zvláštností tohoto období. Jde především o touhu experimentovat, dokázat si vlastní samostatnost, nebojácnost, sílu, protest proti autoritě, proti normám a hodnotám, potřeba uznání vrstevníků, nízký toleranční práh pro frustraci, neschopnost vernalizace problémů.

Současně však rizikové chování vychází také z problémů současné společnosti, kterými jsou problémy nestabilní rodiny, absence dosažitelných institucí, které by pomáhaly plnit funkci rodiny, stoupajících nároků, školního selhávání a také nejistoty z budoucnosti.

Rodinné prostředí je nejvýznamnějším činitelem ovlivňujícím psychický a sociální vývoj dítěte. Z rodiny si dítě odnáší základní vzorce chování, které později uplatňuje v širší společnosti. Nejlepším výchovným prostředkem je příklad rodičů.

Pokud se rodič sám chová asociálně, je často nezaměstnaný, nadměrně pije nebo užívá jiné omamné látky, zvyšuje tím pravděpodobnost, že také jeho dítě se bude chovat delikventně. Pro řádný vývoj dítěte je nutné, aby vztahy mezi rodiči a vztahy rodičů k dětem byly harmonické.

Četné výzkumy prokázaly, že časté konflikty mezi rodiči a také spory mezi sourozenci mají u dětí vliv na vznik delikventního chování.

Z výše uvedeného vyplývá, že **účinnost výchovy** dospívajících dětí v rodině závisí na zdravém chodu rodinného života a na tom, zda si rodiče uvědomují, že každý požadavek vůči kriticky naladěným dospívajícím, se obrací i k nim samým. Žádnou rodinu si nelze představit bez občasných konfliktních situací. I jejich překonávání patří k přípravě na život.

Výchova dospívajících dětí žádá od rodičů mnoho. Problematická je tehdy, jestliže rodiče na výchovu zapomínali, dokud byly děti malé, a nyní zase zapomínají, že už malé nejsou. Přičemž je třeba si uvědomit, že na dítě působí i nekontrolovatelné prostředí mimo rodinu, a že každá situace je v něčem specifická.

Mnoho rodičů se zármutkem sleduje, že se život jejich dětí nevyvíjí tak, jak doufali. Vina pak může být buď v přílišných ctižádostivých rodičovských přáních, nebo zkrátka v tom, že děti mají jinou představu o svém životě než jejich rodiče.

Výchovu dospívajících ztěžuje nejen to, že žijeme příliš ze dne na den, a že dospívající neuznávají mnohé hodnoty, ale také skutečnost, že dospělí dávají svým dětem mnoho příkladů bezzásadového jednání.

3. SOCIÁLNÍ PRÁCE S DELIKVENTNÍ MLÁDEŽÍ

K tomu, aby se rodiče a jejich dospívající děti obrátily o pomoc, nestačí vždy jen odhalit u dospívajícího psychopatologické způsoby chování, které brzdí jeho duševní vývoj. Vyhledání pomoci bývá vyústěním řetězové reakce a stává se možným v případě zmobilizování psychiky. Dospívající a jeho rodiče se musí vzchopit a vzít na vědomí stávající problém a z něj plynoucí potíže. Dále je třeba si uvědomit, že dospívající se svých potíží nezbaví sám. (*Goddetová, 2001*)

3.1 Kurátor pro mládež

Činnost kurátora pro mládež jako orgánu sociálně-právní ochrany dětí je regulována několika zákony. Základním zákonem, který vymezuje oblast činnosti, působnost i orgány sociálně právní ochrany je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Všechny činnosti týkající se dětí (nezletilých i mladistvých) jsou v našem právním řádě zakotveny v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Trestná činnost mladistvých se pak řeší za pomoci zákona č. 218/2003 Sb., odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů, upravuje obecné zásady trestního řízení a zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, pak skutkovou podstatu trestných činů.

Ze své zkušenosti mohu potvrdit, že pracovní náplň kurátora pro mládež je velmi zajímavá a rozmanitá, nicméně také velmi psychicky i časově náročná.

Cílem práce s dětmi, u kterých se vyskytuje asociální chování, je především identifikovat příčiny jejich nežádoucího chování a ve spolupráci s okruhem odborníků podporovat samotné dítě nebo mladistvého v nápravě takého chování. Tím je možné zabránit dalším negativním dopadům.

Jde tedy především o odklonění dítě od kriminální kariéry a realizaci takových preventivních aktivit, které budou předcházet trestné činnosti dětí.

V rámci všech **forem prevence** kurátor pro mládež spolupracuje s rodinami dětí a dalšími odborníky. Vytváří vhodné preventivní programy v rámci spolupráce s odborníky profesí pracujícími s dětmi a mládeží.

Podílí se na tvorbě systému (např. systému včasné intervence), který zkvalitňuje přístup k delikventnímu dítěti, jeho rodině.

V rámci této péče zajišťuje kurátor pro mládež tyto **úkoly**:

- ❖ na základě požadavků orgánů činných v trestním řízení podává kvalifikované zprávy o osobách nezletilých a mladistvých, které se dopustily trestného činu. K tomu využívá individuálních pohovorů, šetření poměrů, informací obecních úřadů, státních orgánů, škol, školských a zdravotnických zařízení, zaměstnavatele
- ❖ zúčastňuje se úkonů v přípravném řízení a dále hlavního líčení a veřejného zasedání v trestních věcech mladistvých, kde aktivně využívá svá práva daná zákonem, včetně opravných prostředků
- ❖ poskytuje sociálně právní, výchovné, případně psychologické poradenství dětem i rodičům při řešení rodinných, osobních a sociálních problémů a krizových situací
- ❖ zprostředkovává pomoc odborných poradenských a zdravotnických pracovišť a jiných odborných zařízení
- ❖ připravuje podklady pro jednání komise péče o rodinu a děti k řízení o výchovných opatřeních nebo k vedení výchovného pohovoru, podle potřeby se jednání komise účastní
- ❖ provádí výchovné opatření u obtížně vychovatelných dětí a mladistvých a sleduje jejich účinnost
- ❖ navrhuje soudu vydávání předběžného opatření, nařízení ústavní či ochranné výchovy
- ❖ podílí se na realizaci ústavní nebo ochranné výchovy do příslušných zařízení ve spolupráci se soudem
- ❖ spolupůsobí na zlepšení podmínek v rodinách obtížně vychovatelných nezletilých a mladistvých, u kterých je vykonávána ústavní nebo ochranná výchova s cílem umožnit jejich návrat do rodiny

- ❖ pomáhá nezletilým a mladistvým propuštěným z ústavní nebo ochranné výchovy a mladistvým z výkonu trestu odnětí svobody, aby se co nejvhodněji začlenili do společnosti
- ❖ na základě dožádání zajišťuje zastupování místně příslušného úřadu v přípravném řízení a v řízení před soudem
- ❖ účastní se přestupkového řízení vedeného proti mladistvým
- ❖ spolupracuje s ústavy pro výkon vazby i výkon trestu odnětí svobody, se školskými zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy, spolupracuje s orgány obcí, zdravotnickými zařízeními, občanskými sdruženími, úřady práce a jinými organizacemi
- ❖ je v osobním styku s dítětem, jeho rodiči nebo osobami odpovědnými za jeho výchovu, volí prostředky působení na děti tak, aby účinně působily na děti podle druhu a povahy poruchy chování a jeho sociálního postavení, řeší problémy dítěte, je-li to účelné, v prostředí, kde se zpravidla zdržuje
- ❖ provádí návštěvy dítěte v ústavních zařízeních alespoň jednou za 3 měsíce, ve středních výchovné péče během pobytu, sleduje dodržování práv dítěte, v případě zjištění porušení povinností vyplývajících ze zákona o sociálně právní ochraně dítěte nebo zvláštních předpisů, je povinen tuto skutečnost neprodleně oznámit zřizovateli ústavního zařízení a soudu, který ústavní nebo ochrannou výchovu nařídil
- ❖ navštěvuje mladistvého, který se nachází ve věznici, a to 1x za 3 měsíce

Situace dětí, jejichž rodiče se o výchovu nezajímají a nebo výchovu dítěte pro výrazné poruchy chování nezvládají, se dá řešit různými způsoby. Soud nebo orgán sociálně-právní ochrany dětí může uložit **výchovné opatření** spočívající v:

- napomenutí dítěte, rodiče nebo jiné osoby, která výchovu dítěte narušuje
- dohledu nad výchovou dítěte
- omezení v určité činnosti, v přístupu na určitá místa

Ze své praxe mohu uvést, že nejčastěji je ukládáno opatření, které spočívá v **dohledu** nad výchovou-tento institut je využíván v hojně míře. Naproti tomu opatření, spočívající v omezení určité činnosti, je realizovatelné velmi obtížně.

V případě výskytu závažnějších obtíží soud může rozhodnout o **nařízení ústavní výchovy nebo o uložení ochranné výchovy**.

Pokud však má nařízení ústavní výchovy nebo uložení ochranné výchovy přinést zamýšlený výsledek, je třeba, aby se dítě v zařízení, kde se ústavní nebo ochranná výchova realizuje, účastnilo terapeutického procesu vedoucího k nápravě poruchy jeho chování. Je běžné, že děti ze zařízení utíkají, nevracejí se z dovolenky a pobývají u rodičů, kteří jim neposkytují záruku řádné péče a výchovy, případně jiných osob, které je zneužívají k páčání trestných činů, přestupků, zneužívání návykových látek, k prostituci apod.

Stále existují opakující se a neřešené problémy, kdy není dostatečně zajištěno předávání informací a součinnost mezi subjekty pověřenými k řešení situace dítěte na útěku ze zařízení ústavní péče. Jedná se především o samotná ústavní zařízení, policie, orgány sociálně-právní ochrany dětí, rodiče nebo jiní zákonní zástupci.

Role kurátora pro mládež v situaci, kdy je dítě umístěno do ústavní péče, nabývá významu, neboť tento pracovník slouží jako spojení dítěte s prostředím, ze kterého bylo odebráno.

Umístění dítěte mimo vlastní rodinu je jedním z nejzávažnějších zásahů do integrity jedince a jeho okolí. Z hlediska základních lidských práv a svobod se jedná o realizaci objektivního rozhodnutí bez ohledu na vůli jedince. Právě s ohledem na citlivost a vážnost takového rozhodnutí je třeba jednotlivé kroky pečlivě zvažovat a především neustále vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny.

Situace odebrání z rodiny, kdy se dítě ocitá v prostředí, které mu nedokáže poskytnout potřebnou jistotu, přináší ohrožení uspokojování základních psychických potřeb. Pozornost všech spolupracujících odborníků by proto měla být věnována nejen procesu vyrovnávání se s faktem pobytu mimo rodinu, se selháním rodiny, ale měla by být také zaměřena na řešení osudu dítěte bez rodinného zázemí z pohledu dlouhodobé perspektivy. Dle mého názoru se k hlavním **problémům práce ústavů pro mládež řadí** nedostatek diferenciací ústavů, vysoký počet dětí v jednom zařízení, z čehož prokazatelně plyne nedostatek individuální péče. Značný vliv má zcela jistě také vysoké procento útěků dětí ze zařízení a také neujasněná koncepce resocializace.

Ta je za stávajících podmínek, dle mého názoru, téměř nemožná. Pozornost pracovníků zařízení je ve velké míře věnována negativním stránkám osobnosti, tudíž na podporu kladných stránek již nezbývá čas. Cílem ústavní výchovy je sice dítě vytrhnout, izolovat jej od závadového prostředí, ale ve skutečnosti jde jen o to dítě „někam odklidit“, aby neobtěžovalo své blízké svým závadovým chováním, potažmo trestnou činností. Nicméně ústavní výchova, tak je její systém v současné době nastaven, není a ani nemůže být, řešením pro odstranění asociálního chování dětí.

Při mých návštěvách v zařízení s dětmi hovoříme mimo jiné i o budoucnosti, kdy z velké části jsou děti plné ideálů – jak se vše změní k lepšímu, jak si zařídí „nový život“, jak budou svobodní.

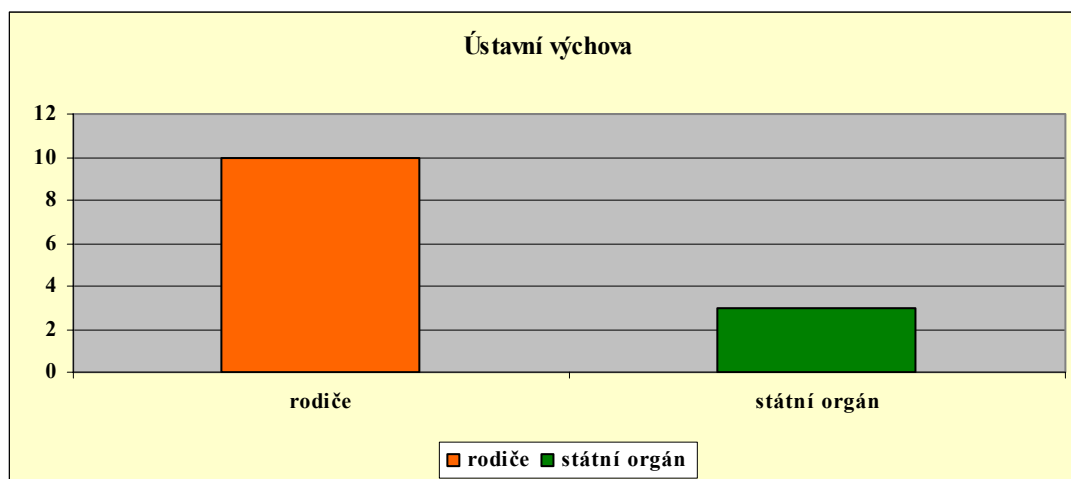
Nicméně návrat ze zařízení je spojen s řadou nepříjemností, počínaje hledáním bydlení a zaměstnání. A jelikož tyto děti vesměs nemohou příliš nabídnout na trhu práce, je jejich zapojení do pracovního procesu v současné době téměř nemožné.

Tudíž i když se, přes všechna úskalí, podaří dítě v zařízení „nastartovat“, připravit jej, v rámci možností na návrat do neústavního prostředí, záleží opět na rodinném zázemí. Pokud toto absentuje, dostává se dítě po propuštění z ústavu do existenčních problémů. Děti nejsou schopny v reálu své plány naplnit.

Základní snahou pracovníka sociálně právní ochrany je pracovat s dítětem a jeho rodinou tak, aby se situace v rodině stabilizovala natolik, že by byl umožněn bezpečný a trvalý návrat dítěte.

Následující graf znázorňuje počet dětí, které byly v roce 2008 svěřeny do ústavní výchovy s rozdělením, zda se tak stalo na návrh státního orgánu (OSPOD, OSZ), nebo na návrh rodičů.

Obr. č. 6

Z grafu je patrné, že deset návrhů na nařízení ústavní výchovy bylo podáno v roce 2008 ve městě Hodoníně ze strany rodičů, kteří již nenašli žádné východisko pro řešení situace se svým dítětem. Nutno zde však podotknout, že větší část rodičů se příliš nesnažila situaci řešit – návrh na nařízení ústavní výchovy (často s využitím umístění na základě předběžného opatření) byl pro ně cestou nejnepřehlednější.

Ústavní výchova je institutem rodinného práva. Jde o výchovné opatření ukládané podle § 46 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. Podle tohoto ustanovení může soud nařídit ústavní výchovu, jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedou k nápravě nebo pokud z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Je-li to v zájmu nezletilého dítěte nutné, může soud nařídit ústavní výchovu i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela. Z důležitých důvodů může soud prodloužit ústavní výchovu až na jeden rok po dosažení zletilosti.

Ochranná výchova je ochranným opatřením podle zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Toto ochranné opatření plní různou úlohu u jednotlivých skupin mládeže.

Nejčastější důvod prvního kontaktu dítěte kurátorem pro mládež

Tímto důvodem je výskyt **záškoláctví**, které je dnes velmi častým problémem, a to již malých žáků. Je to však také jeden z nejčastějších důvodů, pro který se děti dostávají do péče kurátorů pro mládež.

Jak již bylo výše řečeno, záškoláctví je úmyslné zameškávání školního vyučování. Dítě o své vlastní vůli, většinou bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní školní docházku. Jedná se o formu útěku žáka ze školy.

Záškoláctví je **nejklasičtější asociální poruchou** u dětí.

Vlastní motivace k záškoláctví však může být velmi rozmanitá. Může se jednat o strach ze zkoušení, snahu vyhnout se nepříjemnostem, odpor k učiteli, vzdor, pocit ublížení, nejistotu a tíseň ve společnosti druhých dětí, strach z některého dítěte nebo z nepřátelské party, ale i o příslušnost k dětské skupině, jež povyšuje záškoláctví na normu chování. Zjištění skutečné motivace záškoláctví je také jedním z hlavních cílů práce kurátora pro mládež.

Záškoláctví začíná zpravidla jako **impulsivní akt**, ale může se prodloužit na řadu dní i týdnů. Je mnohdy překvapivé, jak dlouho uniká pozornosti rodičů i učitelů.

Původní motiv již možná ztratil smysl a jeho místo zaujal strach z prozrazení, strach z návratu, neschopnost něco podniknout. V době kdy mělo být dítě ve škole, musí někde být a něco dělat – a musí to dělat tajně. Vzniká velké nebezpečí, že k pouhému vynechání školního vyučování se přidruží další přestupky-lži, podvody, krádeže, toulání, experimentování s drogou.

Skrývání stojí ovšem dítě i mnoho myšlenkového úsilí, napětí, někdy i fyzického strádání, takže nezdědka se mu očividně uleví, když se všechno prozradí.

Záškoláctví má většinou **charakter jednorázového selhání**. Jestliže se vyskytne opakovaně, jde o problém závažnější. Pokud nejde o motivaci party, signalizuje nám určitou povahovou slabost dítěte, malou odolnost vůči zátěžím, sníženou frustrační toleranci.

Ve vztahu k věku je závažnost záškoláctví v obráceném poměru, než tomu je u lži a krádeží. Čím mladší dítě k němu inklinuje, tím spíše to může být příznakem vážnější poruchy.

Setkáme-li se tak se záškoláctvím u dítěte v prvních třech třídách, posuzuje se to jako nepoměrně závažnější odchylka než u dítěte v posledních třech třídách. Totéž platí o toulání a útěcích z domova.

Nyní uvádím **případovou studii** chlapce, u kterého byl prvotní příčinou následných potíží problém záškoláctví.

Vladislav, 16 let

Nezl. Vladislav pochází z neúplné rodiny. Rodiče jsou rozvedeni. Matka je vyučena v oboru prodavačka, zaměstnaná, otec nevyučen, nikdy nepracoval, alkoholik, trestán za podvody a krádeže, je požívatelem plného invalidního důchodu. Vladislav i jeho sestra Denisa byli po rozvodu rodičů svěřeni do výchovy matky. Asi půl roku po rozvodu se začaly objevovat závažné výchovné problémy. V té době rodiče naznali, že větší autoritou pro Vladislava je jeho otec, a proto se chlapec odstěhoval k otci. Matka Vladislava v té době uzavřela manželství se svým dosavadním druhem, z tohoto vztahu se později narodil syn Filip.

Vladislav byl žákem 8. ročníku ZŠ. Jednalo se o 9. rok jeho školní docházky, jeden ročník opakoval. Bylo to v období rozvodu rodičů, kdy Vladislav rezignoval na všechny, nejen školní povinnosti. Jeho školní výsledky byly nedostatečné, a to z důvodu naprosté ignorace všeho, co se ve škole probíralo. Ve vyučovacích hodinách byl pasivní, povinnosti spjaté s výukou si neplnil. K vyučujícím se choval nevhodně, byl drzý, domluva se ve většině případů mījela účinkem. Neomluvená absence byla opakovaně řešena ve výchovných komisích a dále také prostřednictvím oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Oba rodiče si průběžně na problémy se synem stěžovali, Vladislav byl opakovaně doma přistižen při krádeži finanční hotovosti. Vzhledem k výše uvedeným výchovným problémům bylo rodičům navrhnuo řešení situace formou internátního pobytu Vladislava ve středisku výchovné péče. Oba rodiče s tímto souhlasili, ovšem po zamluvení pobytu z naší strany rodiče sdělili, že dají synovi další šanci a požádali o zrušení rezervace pobytu. Tato situace se opakovala znovu – pobyt byl objednan, matka jej opět zrušila, uvěřila synovi, že se zlepšil. S rodinou bylo pracováno, výborná spolupráce byla i se školou. Pro výchovné problémy, podezření na sebepoškozování a také pro experimentování s marihuanou, byla rodičům

doporučena návštěva ordinace pedopsychiatra. Rodiče tak neučinili s odůvodněním, že Vladislav toto odmítá. Každopádně bylo evidentní, že Vladislav využíval rodinné situace – pobýval střídavě u obou rodičů tak, jak mu to v danou chvíli vyhovovalo. Rodiče se nebyli schopni domluvit na stejných pravidlech týkajících se výchovy. Od doby, kdy se Vladislav přestěhoval k otci, matka se do výchovy přestala zapojovat, lze říci, že na celkovou situaci již rezignovala. Vzhledem k tomu, že docházka do školy byla nedostatečná, daly se předpokládat problémy nejen s přijetím do učiliště, ale především s jeho následnou pravidelnou docházkou.

V době, kdy se Vladislav neúčastnil vyučování, stýkal se s nevhodnými kamarády, kteří stejným způsobem nerespektovali povinnou školní docházku, anebo se jednalo o nezaměstnané kamarády, závislé na sociální pomoci státu.

Vladislav opakovaně uváděl, že jej celá situace mrzí, ale nechtěl již nic měnit, jelikož se domníval, „že už to stejně nemá cenu“.

U otce, který se i dosud léčil pro zdravotní problémy, došlo ke zhoršení zdravotního stavu a objevily se také závažné psychické problémy, které vyústily v otcovu psychiatrickou hospitalizaci. Chlapec se tedy v této době měl opět přestěhovat k matce. Vladislav však toto odmítal, přestal chodit domů, toulal se, opět se objevily krádeže. Po dohodě s rodiči byl z jejich strany podán návrh na vydání předběžného opatření k nařízení ústavní výchovy, kterým byl následně Vladislav svěřen do péče diagnostického ústavu.

Současnost: Vlád'a byl z diagnostického ústavu po dvouměsíčním pobytu přemístěn do výchovného ústavu. Ve výchovném zařízení se aklimatizoval vcelku bez potíží. Začal zde navštěvovat učební obor, ve kterém se dle jeho slov „našel“. Ze strany etopeda i vychovatelů nejsou absolutně žádné připomínky k jeho osobě.

V tomto případě lze tedy konstatovat, že změna prostředí i výchovy měla na Vlád'u pozitivní vliv. Vlád'a se teprve v ústavním zařízení naučil poznávat některé hodnoty. Dokonce dovolenky, které může Vlád'a trávit doma, jsou na jeho žádost kráceny, dobrovolně se vrací do zařízení dříve, doma jej to nebaví, v zařízení má kamarády a hlavně je tam postaráno o smysluplné využití jeho volného času.

Nicméně problémy se začaly objevovat u jeho sestry Denisy. Tyto problémy mají naprosto shodný průběh, jako tomu bylo u bratra. Nyní tedy, ve spolupráci s matkou,

řešíme možné umístění Denisy ve středisku výchovné péče. Předpokládáme, že by se situace díky tomuto preventivnímu pobytu mohla zlepšit. Každopádně sama Denisa se vyjádřila, že „bratr je v zařízení spokojený, takže ona jej bude klidně následovat“. Tvrdí, že doma jí nikdo nerozumí, matka se stará jen o nevlastního bratra a nevlastního otce. Denisa se cítí být v rodině přebytečnou. Otázkou zůstává, nakolik se jedná pouze o revoltu ze strany Denisy, následnou reakci na uzavření manželství matky nebo zda skutečně rodina poskytla špatný sociální model. (Zde tedy také můžeme hovořit o možnosti přenosu chování – v tomto případě z chování rodičů-trestná činnost otce) a sourozenců - delikventní chování bratra)

3.2 Sociální práce s problémovými dětmi a jejich rodinami

Současný systém péče o delikventní mládež v mnoha ohledech selhává. Umožňuje propad tisíců dětských a mladistvých delikventů mimo něj. Spíše než moderních sociálních metod zaměřujících se na posílení klientových schopností vyrovnávat se přijatelným způsobem s rizikovými situacemi, přetrvává administrativně represivní přístup sociální práce. Netvoří ucelený komplex, ale soustavu mezi sebou nekomunikujících subjektů. Většina institucí se zaměřuje na řešení konkrétních událostí bez návaznosti na minulost či budoucnost klienta. Existující systém je drahý, neefektivní a koncepčně nevyhraněný.

Terénní sociální pracovníci, kteří se zaměřují na **sociální intervenci** ve vztahu k dětem a k mládeži, pracují při městských a magistrátních úřadech. Mimo systém státní správy a samosprávy působí stovky nevládních a charitativních organizací. Buduje se systém prevence kriminality, jehož těžiště spočívá na místní úrovni. Prioritou preventivních strategií na všech úrovních je prevence kriminality dětí a mladistvých.

Stát každoročně věnuje na prevenci kriminality a dalších sociálně patologických jevů značné finanční prostředky.

Připravuje se řada důležitých zákonů, které mohou zásadním způsobem ovlivnit přístup ke kriminálně rizikovým i delikventním dětem a mladistvým.

Odborníci, kteří se problematikou predelikventní a delikventní mládeže zabývají, naléhavě požadují **systémové řešení současné situace**, včetně ofenzivního zavádění moderních intervenčních a nápravných metod do sociální práce s delikventní mládeží.

(www.mvcr.cz)

V blízké době bude Město Hodonín řešit možnost zapojení se do projektu „**Systém včasné intervence a týmu pro mládež**“ .

Základním posláním tohoto projektu je pozitivní změna chování klienta pomocí rychlé, adekvátní a efektivní reakce všech institucí, do jejichž působnosti spadá péče o rizikové, ohrožené a delikventní děti. To by mělo směřovat k nápravě nežádoucího stavu – delikventního jednání dítěte, odstranění rizik, ohrožení dítěte apod.

V rámci realizace projektu **Centra včasné intervence** vytvořit ucelený systém efektivní péče o delikventní mládež, který bude zaměřen na:

- ❖ včasnou sociální pomoc mládeži s delikventním chováním a odklon jedince od případné kriminální kariéry, jehož podmínkou je aktivní zapojení dětského a mladistvého delikventa a jeho rodiny do tvorby sociálně nápravného programu, který povede k pozitivním změnám v jejich životě;
- ❖ objasnění důvodů, které vedly k závadovému jednání klienta, řešení konfliktních stavů způsobených delikventním chováním dětí a mladistvých a satisfakce oběti takového jednání;
- ❖ vytváření podmínek pro efektivní naplňování sociálně nápravného programu, tj. koordinace a propojení subjektů pracujících s rizikovou mládeží;
- ❖ zvýšení profesních znalostí a dovedností pracovníků v oblasti péče o rizikovou mládež, přípravu hodnotných podkladů pro rozhodnutí soudů a orgánů sociálně právní ochrany dětí; soustředění komplexních informací o formách, četnosti a místě výskytu delikventního chování pro plánování preventivních aktivit a potřebných sociálních služeb na lokální úrovni;

- ❖ zvýšení efektivity personálních, materiálních a finančních zdrojů.

3.3 Prevence asociálního chování

Primární a sekundární prevence = předcházení delikventnímu jednání u dětí, které se ještě delikventního jednání nedopustily, nicméně dle určitých známek lze usuzovat, že k němu mají trvalejší sklon.

Prevence terciární = prevence dalšího kriminálního jednání dětí a mladých lidí, kteří se již přestupku nebo trestného činu dopustili.

Nejdůležitějším prostředkem sociální prevence je výchova dětí v rodinách a výchova dětí ve školách. Nástrojem významného vlivu je také sociální politika státu, která ovlivňuje systém vzdělávání, zaměstnanost, stabilitu rodiny, fungování policejního a soudního aparátu a dalších institucí zabývajících rizikovou mládeží.

Kvalitní primární a sekundární prevence tak musí předcházet všem typům sociálního selhání (vzniku asociálního chování, antisociálního chování) – tj. nejen kriminalitě, nadměrnému užívání drog, ale také např. nedokončení vzdělávání, předčasná těhotenství apod.

Nicméně cílem primární prevence nemůže být pouhá absence sociálně patologických jevů, tímto musí být především **prezence sociálně příznivého chování**, tj. chování, které se neslučuje s protispolečenským jednáním.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že primární a sekundární prevence je nemyslitelná bez ohledu na hodnotovou orientaci dětí, bez podpory alternativních životních programů, které odklánějí rizikové děti od stylu života, který by mohl vést k jejich společenské degradaci.

Prevence se orientuje na níže uvedené skupiny:

děti se školními problémy

děti s poruchami chování

děti zneužívané a týrané v rodinách

děti z dysfunkčních rodin
děti žijící na hranici hmotné nouze
děti z rodin, kde chybí jeden rodič
hyperaktivní děti

Preventivní programy lze rozdělit následovně:

předškolní programy pro děti
programy pro rodiče
školní programy
vrstevnické programy
komunitní programy
programy podporující uplatnění mládeže na trhu práce

Prevence založená ve společnosti předpokládá řadu spolupracujících složek. Vedle již zmiňované rodiny, školy a školských zařízení je třeba vytvořit **sít' vzájemně propojených opatření v oblasti:** sociálně právní ochrany dětí, zdravotnických zařízení, místní samosprávy, nestátních neziskových organizací, poradenských institucí ve školství, duchovních sdružení, policie, kulturních středisek, zájmových organizací, podnikatelských subjektů

V rámci sociální prevence se kurátoři pro mládež soustředí na:

- ❖ vyhledávání závadových part a jedinců
- ❖ po dohodě se školami výkon přednáškové činnosti, zaměřené na trestní odpovědnost a poruchy chování ve spolupráci s městskou policií
- ❖ provádění besed s rodiči o jejich povinnostech a rovněž i právech při výchově dětí v rámci rodičovských schůzek ve školách
- ❖ průběžné soustředování informací o vývoji situace na drogové scéně na území úřadu s rozšířenou působností a příprava návrhů na řešení
- ❖ vedení přehledu o protidrogových projektech a akcích
- ❖ podporu nízkoprahových zařízení
- ❖ spolupráci s probační a mediační službou

3.4 Dílčí závěr

Okruh dětí označovaných jako děti s výchovnými problémy je rámcově vymezen zákonem o sociálně-právní ochraně. Jedná se především o děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život, děti zanedbávající školní docházku, děti požívající alkohol nebo návykové látky, děti páchající trestnou činností apod. Z praxe vyplývá, že situace dětí s výchovnými problémy je proměnlivá spolu s vlivem společenských a legislativních změn, trendů v oblasti prevence a represe kriminality jako takové, a také s vlivem médií. Ze statistik lze přitom vyčíst klesající počet trestaných činů páchaných dětmi a mladistvými, na druhé straně se však zvyšuje závažnost páchaných činů.

Cílem práce s dětmi s výchovnými problémy je především identifikovat příčiny jejich nežádoucího chování a ve spolupráci s okruhem odborníků podporovat samotné dítě nebo mladistvého v nápravě takového chování. Tím je možné zabránit dalším negativním dopadům.

ANALYTICKÁ ČÁST

4. VLIV RODINNÉHO PROSTŘEDÍ NA VZNIK ASOCIÁLNÍHO CHOVÁNÍ DĚTÍ

V této části práce jsem se snažila využít poznatky z části teoretické. V rámci průzkumu jsem se orientovala na rodinné prostředí problematických pubescentů a adolescentů.

S ohledem na rozsah této práce se jistě nelze dotknout všech témat naznačených v části teoretické. Toto by případně mohlo být předmětem zkoumání v rámci práce diplomové.

Co se týká samotných respondentů, tyto děti bývají zpravidla nedůvěřivé, udržující si odstup a také neprojevují příliš ochoty dělit se o nepříliš příjemné zážitky ze svého života.

Nicméně jelikož se jedná o děti, se kterými dlouhodobě pracuji, je mezi námi již vytvořen jistý vztah. Děti vědí, že mnoho informací je mi z jejich rodinného života známo, nejedná se tudíž o informace prvotní. Každopádně jsem v rámci tohoto průzkumu i já získala o dětech nové, velmi cenné poznatky.

4.1 Příprava

Jako cíl této části mé práce jsem si stanovila zjistit, nakolik může rodinné prostředí ovlivnit vznik asociálního chování dětí.

Studiem spisů, literatury, odbornými konzultacemi s dětskou psycholožkou, rozhovory s dětmi a jejich rodiči jsem získala dostatečný přehled o dané problematice.

4.2 Stanovení základního cíle průzkumu

Základní cíl

Ověření teoretických poznatků a východisek týkajících se vlivu rodinného prostředí na asociální chování v konfrontaci s poznatky zjištěnými rozbořením jednotlivých zkoumaných případů z řad klientů kurátora pro mládež.

4.3 Tvorba hypotéz

K dosažení stanoveného cíle jsem si stanovila jednu základní hypotézu.

Základní hypotéza

Rodinné prostředí zásadně ovlivňuje vznik asociálního chování pubescentů a adolescentů.

Pro vyhodnocení základní hypotézy jsem vytvořila *hypotézy dílčí*:

- 1. Vznik asociálního chování podporuje nedůsledná výchova rodičů.**
- 2. Vznik asociálního chování mládeže úzce souvisí s neadekvátním trávením volného času.**
- 3. Rodiče své asociální chování přenášejí na své děti.**

4.4 Metody zpracování

Po podrobné analýze zkoumaného problému jsem zvolila pro zpracování následující metody:

Analýza dokumentu – rozbor dokumentů, spisů, materiálů a literatury související s výskytem asociálního chování adolescentů a pubescentů a za současného využití dosavadních profesních zkušeností. Této metody bylo využito zejména v přípravné fázi výzkumu, a to za účelem získání co největšího množství informací.

Dotazník – způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí. Je určen pro hromadné získávání údajů.

Nestrukturované interview – výzkumná metoda umožňující zachytit nejen fakta, ale i hlouběji proniknout do motivů a postojů respondentů. Interview je postaveno na interpersonálním kontaktu.

Tento typ interview umožňuje úplnou volnost odpovědí a přináší tak nové informace.

4.5 Ověřování hypotéz

K ověřování výše uvedených hypotéz jsem zvolila jednak rozbor případových studií a poté metodou interview. Respondenty jsou děti, se kterými jsem se setkala při své práci kurátorky pro mládež.

PŘÍPADOVÉ STUDIE

V těchto případových studiích jsou popsány příběhy dětí, se kterými jsem se při výkonu svého povolání setkala. Jména všech respondentů i rodinných příslušníků byla změněna.

Karel, 16 let

Karel vyrůstal v úplné rodině. Matka je vyučena, pracuje jako dělnice, otec má základní vzdělání, pro rozsáhlé zdravotní problémy, které byly z velké části způsobeny nadměrným požíváním alkoholu, je poživitelem plného invalidního důchodu. Karel má tři sourozence - Davida (24 let – v současné době ve výkonu trestu odnětí

svobody-jedná se již o opakovaný pobyt ve VTOS), Ivanu (23 let, žije v zahraničí, s rodinou se již prakticky nestýká), a Nikolu (6 let – navštěvuje základní školu). Vzhledem k tomu, že otec dětí byl pro rozsáhlou trestnou činnost opakovaně odsouzen k výkonu trestu odnětí svobody, kde strávil v součtu 12 let, výchovu dětí zajišťovala převážně matka. Vzhledem k tomu, že musela zabezpečit celkem čtyři děti, a byla závislá pouze na svém příjmu, byla nucena pracovat několik let i 12 hodin denně. Děti se tedy vychovávaly vzájemně, starší děti měly za úkol dohlédnout na děti mladší. Nicméně tento model nevydržel dlouho, začaly se objevovat stále častější problémy s nejstarším synem Davidem. Zpočátku se jednalo o výchovné problémy ve škole, spojené především se záškoláctvím, později se tyto problémy rozvinuly v trestnou činnost – přes drobné krádeže, výtržnictví a loupeže, až k pokusu o zabití – tohoto se dopustil David již v době zletilosti. Jelikož matka nebyla schopna zvládnout výchovu Davida, byla u něj v jeho 16-ti letech soudně nařízena ústavní výchova. Karlovi bylo v té době 8 let. Jelikož Karel svého bratra vždy obdivoval, bylo odloučení pro něj dosti bolestné – v té době jistě nechápal Davidovy problémy se zákonem. Karlovou reakcí na odchod staršího bratra z rodiny bylo radikální zhoršení, a to „na všech frontách“. Z milého, ukázněného a poslušného chlapce se rázem stal malý delikvent. Stížnosti na Karlovo chování se hrnuly jak ze školy (zde se jednalo o bezdůvodné napadání spolužáků, agresivní a vulgární chování vůči pedagogům), tak ze strany matky. Tato se dostavila na naše oddělení se žádostí o pomoc při výchově syna. Výchovné problémy byly v domácím prostředí spojené zejména s touláním, kterého se dopouštěl se svým, bratrem Davidem, který soustavně utíkal z ústavního zařízení. Karel postupně začal zanedbávat povinnou školní docházku. Objevila se také trestná činnost – jednalo se o krádeže v obchodních domech. V této době již Karel pravidelně docházel na naše oddělení, nad jeho výchovou byl stanoven dohled (jako výchovné opatření). S Karlem bylo jeho chování řešeno, byla stanovena pravidla, která měl Karel, ale i jeho rodiče dodržovat. K příčinám svého chování se již tedy Karel vyjadřoval ve smyslu „že se chce dostat za bráchou“. Rodičům byla v té době doporučena návštěva pedopsychiatra, na stanovenou návštěvu se Karel s rodiči dostavil, nicméně na další plánovaná setkání s lékařkou se již Karel dostavoval pouze sporadicky. Karla jsme zapojili do sportovních a zájmových kroužků – začal navštěvovat oddíl plavání a fotbalu a také oddíl přírodovědný. Zhruba na období šesti měsíců se situace zklidnila.

Po uplynutí půl roku však základní škola, kterou Karel navštěvoval, oznámila, že chlapec společně se svým kamarádem konzumovali alkohol během vyučování, také přišel do školy pod vlivem omamné látky a opět se objevilo záškoláctví. Vzhledem ke všem výše uvedeným prohřeškům mu byl školou udělen snížený stupeň z chování. Po dohodě s pedopsychiatrickou jsme Karla zařadili do prázdninového pobytu pro děti s poruchami chování. Karel se pobytu zúčastnil a po jeho ukončení došlo ke zklidnění. Nicméně opět pouze dočasněmu.

Již po měsíci se problémy objevily znovu. Karel byl hospitalizován na dětském oddělení nemocnice, kam byl přijat pro otravu alkoholem. Dále bylo zjištěno, že Karel se společně se svým bratrem, který byl na útěku ze zařízení, dopustil napadení hochy, které si vyžádalo lékařské ošetření. Poté se Karel dopustil útěku z domova – deset dní byl pohřešován. Rodiče přestali o syna jevit zájem. Z výše uvedených důvodů byl prostřednictvím našeho oddělení podán návrh okresnímu soudu na vydání předběžného opatření, toto bylo nařízeno, a Karel byl následně předán do péče dětského diagnostického ústavu.

Po provedení diagnostického vyšetření byl hoch přeložen do dětského domova se školou. V tomto zařízení se Karel dopouštěl opakovaných krádeží, později i loupeže. Vzhledem k těmto prohřeškům byl Karel přeložen do výchovného ústavu.

Současnost: V chování Karla nedošlo po celou dobu pobytu k žádným pozitivním změnám. Naopak. Jeho chování se stále zhoršuje. V rámci výchovného ústavu již byly vyčerpány všechny možnosti výchovných opatření. A tak Karel, který již zřejmě pochopil, že kromě neustálých zákazů v podstatě všeho, se mu již nic horšího nemůže stát. Proto si dělá v podstatě vše, co se mu zamane. Jelikož však jeho opakovaná trestná činnost dosáhla vysokého stupně nebezpečnosti, bude v nejbližší době s největší pravděpodobností Karlovi uložen trest odnětí svobody. Ale ani toto není pro Karla hrozbou (či motivací?). Jeho bratr tráví ve věznicích přerušovaně již několik let a při příležitostných setkáních bratrů líčí starší bratr mladšímu tyto „pobyty“ v samých superlativech. Karel je tak přesvědčen, že vlastně „půjde do lepšího“.

K osobě Karla lze uvést, že je emočně velmi nestálý a podrážděně reaguje na překážky. Chce být vidět, snaží se i o dobré hodnocení, ale troskotá na své nevytrvalosti a popudlivosti. Pak ztrácí zájem a raději se prezentuje ve špatném světle. V tomto mu byl vždy velkým vzorem jeho bratr, nyní jsou to ale i další kamarádi, kteří

Karla negativně ovlivňují. Svého bratra chlapec bezmezně obdivuje, doslova jde v jeho kolejích a je na to pyšný.

Shodou okolností se Karel nachází ve stejném výchovném ústavu jako kdysi jeho bratr David. Vychovatelé tak mohou snad nejlépe posoudit a porovnat chování obou bratrů. Toto vyjádřili shodně – Karel je věrou kopií svého bratra, i když co se týká trestné činnosti, je daleko rafinovanější.

Výše uvedená studie naznačuje, že Karel skutečně přebíral poskytovaný model chování. A to jak svého otce, tak posléze i svého bratra – přenos asociálního chování se v tomto případě potvrdil.

Dominik, 17 let

Dominik vyrůstal společně se svou sestrou v úplně rodině. Avšak ve svých 10-ti letech byl svěřen, společně se svou setrou, do pěstounské péče prarodičů. Důvodem byla závažná trestná činnost rodičů, která vyústila k uložení trestu odnětí svobody pro oba rodiče. Dědeček dětí záhy zemřel, a tak se o výchovu dětí starala babička sama. Děti byly zpočátku takřka bezproblémové. Potíže se začaly objevovat až v době nástupu Dominika na střední odborné učiliště. Již od počátku studia bylo řešeno záškoláctví, v jehož důsledku byl nakonec Dominik na konci školního roku klasifikován známkou nedostatečně ze dvou předmětů. V době prázdnin měl vykonat opravné zkoušky, ale na tyto se nedostavil. Následně byl tedy ze školy vyloučen.

Vyloučení ze školy se stalo v životě Dominika zlomovým momentem. Dominik se začal stýkat s vrstevníky, kteří měli stejné potíže, objevila se trestná činnost – jednalo se zpočátku o drobné krádeže, později však i o loupeže. Dominik přestal respektovat nejen babičku, ale i všechny ostatní autority.

V době, kdy nebyla babička doma, v bytě kradl, a to za účelem získání finanční hotovosti následným prodejem věcí.

Babička se dostavila na naše oddělení v době, kdy již nebyla schopna zvládat jeho výchovu. Dominik se navíc začal stýkat se svým otcem, se kterým také páchal trestnou činností. Po dohodě s babičkou byl podán návrh na vydání předběžného opatření k nařízení ústavní výchovy, na základě kterého byl následně Dominik svěřen do péče diagnostického ústavu.

Současnost: Dominik byl po dvouměsíčním pobytu v diagnostickém ústavu přemístěn do výchovného ústavu. Zde se příliš nezdržuje, jeho úteky jsou častější, než pobyt v zařízení. Tomu odpovídají i jeho školní výsledky. Situaci ztěžuje především fakt, že Dominik se do ústavu dostal až pozdě, v jeho věku už příliš nelze mladého člověka „obrousit“. Vzhledem k tomu, že v blízké době dosáhne zletilosti, nelze jej ani v tomto směru příliš motivovat. V zařízení docházelo k opakovaným fyzickým napadáním ze strany Dominika. Agresivita chlapce vedla také k rozhodnutí o přemístění do jiného zařízení, s režimem příbuzným ochranné výchově.

Zde se chování Petra upravilo pozitivním směrem. Otázkou zůstává, jak dlouho tato situace vydrží, kdy se zase vše vrátí „do starých kolejí“.

Je tedy zřejmé, že prognóza zlepšení se v případě Dominika nejeví příliš příznivě. Rodiče Dominika jsou již opět ve výkonu trestu odnětí svobody, kde si odpykávají trest za závažnou trestnou činnost. Babička s Dominikem zpřetrhala všechny kontakty. Sestra Eva je v současné době nezletilá, dosud v péči babičky. Nicméně i u sestry byly již zaznamenány určité indicie vedoucí k předpokladu, že i u Evy se projeví genetická dispozice a také generační rozdíl babička – vnučka. Vztahy sourozenců lze označit jako velmi vlažné, a to i přes naši snahu, aby spolu komunikovali a nepřetrhávali sourozenecké vazby.

Petr, 17 let

Petr vyrůstal z počátku v úplné rodině. Rodiče se v jeho 15-ti letech rozvedli. Petr a jeho ml. bratr Matěj byli po rozvodu rodičů svěřeni do výchovy matky. Ml. chlapci byly v té době 2 měsíce. Důvodem rozvodu manželství bylo nadměrné užívání alkoholu otce. Petrovi rodiče se i po rozvodu snažili spolu vycházet, alespoň co se týká výchovy synů. Dohodli se, že chlapci budou bydlet s matkou, s otcem se však budou stýkat dle potřeby. Právě této situace však Petr začal využívat ve svůj prospěch.

Petr již od 14-ti let nechodil řádně do školy - neomluvená absence byla opakovaně řešena prostřednictvím výchovných komisí i pohovorů na oddělení sociálně-právní ochrany dětí, kdy byl Petr, mimo jiné, upozorňován i na následky svého chování. Petr v té době „cestoval“ od jednoho rodiče k druhému – tito spoléhali, že na chlapce dohlíží ten druhý a chlapec tak nechodil do školy. Vždy po pohovoru přislíbil Petr nápravu. Pro opakující se výchovné problémy byla rodičům Petra doporučena návštěva pedopsychiatra.

Poté, co se situace nezlepšovala, dohodli jsme se s rodiči na absolvování pobytu ve středisku výchovné péče. Petr do střediska skutečně nastoupil, pobyt bez větších potíží absolvoval, nicméně po návratu ze SVP se opět začala objevovat neomluvená absence. K tomuto se přidaly i změny v chování Petra, začal se chovat agresivně. V důsledku těchto změn byl Petr důsledně kontrolován, prostřednictvím dohledu kurátora pro mládež. Na určitou dobu se situace zlepšila, ke konci školního roku se však opět dostavily již uvedené problémy. Na konci šk. roku byl Petr hodnocen nedostatečně ze čtyř předmětů – opravné zkoušky v měsíci srpnu nezvládnul, tudíž byl nucen opakovat osmou třídu. Již od počátku školního roku se opět začal potýkat se záškoláctvím.

Situace v domácím prostředí se stále zhoršovala, matka nás několikrát kontaktovala se žádostí o radu, poté, co syn od ní odešel se slovy, že bude raději bydlet s otcem. Většinou se tak událo vždy poté, když matka vyžadovala plnění nějakého úkolu.

Otec o syna má zájem, avšak pracuje na směny, takže nemohl zajistit dostatečný dohled na syna tak, jak to bylo aktuálně nutné. Otec také na syna neměl takové požadavky jako matka, jeho výchova byla dosti uvolněná (avšak dle slov otce demokratická). Celou situaci měl tendenci zlehčovat. Bylo tedy zcela evidentní, že Petr volil tuto cestu. Vše ještě zkomplikovala skutečnost, že matka navázala nový vztah. Vztah Petra s přítelem matky nejde označit jinak, než jako nesnášenlivý – a to především ze strany Petra.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem se rodiči rozhodli znovu pro pobyt Petra v SVP. Tento nebyl ze strany našeho oddělení příliš doporučován – s opakovaným pobytem dětí ve střediscích výchovné péče nemáme příliš pozitivní zkušenosti. Nezaznamenali jsme totiž případ, kdy by opakovaný pobyt ve středisku byl pro dítě přínosný. Přesto se rodiče pro pobyt rozhodli. I přes veškerou snahu pracovníků střediska neměl tento pobyt na Petra žádný vliv. Jednalo se tak o další, bohužel bezúčelný, krok směřovaný k Petrovu zklidnění a přehodnocení celé situace. Jediným výsledkem bylo, že u Petra se opět objevilo záškoláctví. Jelikož se prognóza zlepšení situace jevila jako nulová, rozhodli se rodiče pro podání návrhu na vydání předběžného opatření k nařízení ústavní výchovy, na základě kterého byl následně Petr svěřen do péče diagnostického ústavu.

Současnost: *Ústavní výchova v případě Petra soudem nařízena nebyla, otec se zaručil, že dohlédne na řádnou výchovu syna a tak soud při následném jednání o*

nařízení ústavní výchovy (asi po dvou měsících strávených v diagnostickém ústavu) svěřil Petra do výchovy otce. Den soudního jednání, kdy byl Petr svěřen do výchovy otce, byl však také posledním dnem, kdy byl Petr ve škole. Od té doby přestal navštěvovat učební obor, kam v předcházejícím měsíci nastoupil a začal se věnovat pouze svým zájmům (chození s kamarády po ulici, kouření marihuany, experimentování i s jinými drogami). Nad rodinou byl sice z naší strany stanoven dohled, nicméně Petr je již půl roku veden v evidenci ÚP, šance na získání zaměstnání se, vzhledem k jeho pracovnímu uplatnění, jeví nulová. Otec o syna nepečuje a z naší strany není příliš možností toto napravit, Petr totiž již v blízké době dovrší zletilost.

Sourozenci Zdeněk, Jan 17 let

Zdeněk se svým bratrem Janem vyrůstali v úplné rodině – jedná se o jednovaječná dvojčata. Chlapci byli ve dvou letech osvojeni adoptivními rodiči.

S dětmi neměli rodiče zpočátku větších problémů, tyto se začaly objevovat až v době, kdy chlapci začali plnit povinnou školní docházku. Jednalo se zejména o nesoustředěné chování a konfliktní vztahy se spolužáky. Bratři se často účastnili rvaček, kdy z velké části byli jejich iniciátory. Bratři spolu trávili veškerý čas – ve škole, mimo školu, v rodině. Když bylo chlapcům 10 let, jejich matka náhle zemřela. O chlapce tedy pečoval pouze jejich otec. Chlapci se se ztrátou matky vyrovnávali dlouhou dobu, a proto jim byla zprostředkována návštěva psychologa. Tohoto chlapci rok navštěvovali.

Okolo 14-tého roku hochů se začaly potíže prohlubovat, chlapci měli silné sklony k závadovému chování, což bylo také předmětem opakovaných výchovných pohovorů na našem oddělení.

Chlapci se v této začali stýkat s nevhodnými kamarády, se kterými se dopouštěli, zpočátku drobných, krádeží v obchodních domech. Také se začalo objevovat experimentování s drogou – jednalo se o kouření marihuany. S chlapci bylo pracováno v rámci protidrogového centra.

Po ukončení povinné školní docházky oba chlapci nastoupili na střední odborné učiliště, obor Truhlář. V pololetí oba studium ukončili, jelikož dle vyjádření otce, nezvládali učivo. Ovšem objevily se také závažné problémy výchovné. Tudíž k ukončení studia hochů došlo potažmo i na návrh ředitelství školy. Otec měl snahu chlapce dále motivovat k učení a obrátil se tedy znovu o pomoc na naše oddělení. Po

dohodě s ředitelem jiného učiliště bylo chlapcům umožněno začít znovu studovat – začali navštěvovat učňovský obor Zedník. Jelikož ihned od počátku zahájení studia na novém učilišti začalo docházet k opakovanému závadovému chování – jednalo se o vulgární vyjadřování, kouření ve třídě, ale především rozsáhlé záškoláctví, bylo záhy studium obou chlapců, na návrh školy, opět ukončeno. Chlapci v této době již nerespektovali žádné autority – rodiče, pedagogy, sociální pracovníky.

Jelikož otec, který dosud vyvíjel nemalou snahu o řádný život svých synů, naznal, že již není schopen zvládnout výchovu svých synů, podal okresnímu soudu návrh na vydání předběžného opatření, na základě kterého požadoval, aby byli oba jeho synové svěřeni do péče diagnostického ústavu pro mládež. Soud jeho návrhu vyhověl. Chlapci byli tedy následně svěřeni do výchovy DÚM, poté do výchovného ústavu. Oba hoši zde byli zařazeni do učebního oboru Mechanizátor lesní výroby.

Současnost:

Pobyt hochů ve výchovném ústavu se blíží ke konci, v květnu letošního roku nabudou zletilosti.

Co se týká jejich působení v ústavu, k tomuto lze uvést, že zpočátku byly zaznamenány úspěchy. Chlapci se vcelku bez potíží přizpůsobili ústavnímu řádu, plnili si zadané úkoly. Postupem času však začalo docházet k porušování vnitřního řádu, bratři svým nevhodným chováním opakovaně narušovali pracovní morálku, a tím i přístup k povinnostem ostatních spolužáků. V nedávné době došlo k incidentu, kdy starší z dvojčat Zdeněk, úmyslně fyzicky napadl zaměstnankyni výchovného ústavu – tento incident nebyl dosud dořešen, ale vzhledem k vážným zdravotním potížím zaměstnankyně, které byly napadením způsobeny, bude mít tento případ jistě dohru u soudu. Otec chlapců je v současné době hospitalizován v psychiatrické léčebně.

K osobám obou hochů lze uvést, že u nich lze pozorovat značnou nezralost – chování na věkově nižší úrovni. Při řešení domluvou přecházejí zpravidla vždy do opozice, ke svému chování jsou nekritičtí, takové jednání mají snahu bagatelizovat a zaujímají nekritický postoj. K vlastnostem chlapců lze s určitostí dále přičíst nezodpovědnost, úniky do lži, výmluvy, drobné podvody a také nedostatek cílevědomé zájmové orientace. Jejich smysl pro povinnost se jeví jako silně nedostačující.

Na výše uvedené studii dvojčat je také patrný jistý vztah mezi asociálním chováním sourozenců.

Vyhodnocení případových studií

Uvedené případové studie byly vybrány s ohledem na shodné nebo podobné sledované prvky.

- ❖ **sledovaný objekt** – jednalo se o chlapce, kteří pocházejí z neúplných rodin, žádný z hochů není jedináček, věk chlapců se pohyboval v rozmezí 16-18 let
- ❖ **výchovné problémy** – byly zpočátku především rázu školního charakteru (záškoláctví, nevhodné chování ke spolužákům a učitelům), zjištěné problémy měly z pravidla původ v rodině
- ❖ **spolupráce s rodinou** – u všech sledovaných případů byla spolupráce na dobré úrovni, vliv a působení kurátorů na rodiče byl v běžných možnostech, nejednalo se o výjimečné případy
- ❖ **spolupráce s výchovnými ústavu** - ze strany kurátorů je zde úzká vazba ve spolupráci, byly prováděny pravidelné návštěvy klientů, pohovory s klienty, ze strany rodičů je spolupráce na průměrné úrovni, návštěvy rodičů byly je občasně, zájem o dítě ze strany rodičů (pokud se jedná o jeho chování v ústavu, zájem řešit vzniklé problémy) se projevoval velmi nízkou aktivitou
- ❖ **výchovné působení** – v jednotlivých typech ústavů došlo a dochází působením odborníků ke zlepšení projevů chování u chlapců, ale prognózy jsou nejisté, protože návrat do původního prostředí a návrat do původních závadových skupin maří celé výchovné působení a přetváření jedince

S těmito pěti respondenty, jejichž životní příběhy jsou zde uvedeny, bylo dále hovořeno prostřednictvím **interview**. Jedná se o výzkumnou metodu umožňující zachytit nejen fakta, ale i hlouběji proniknout do motivů a postojů respondentů. Interview je postaveno na interpersonálním kontaktu. Jelikož jsem s těmito chlapci v pravidelném kontaktu, nezaznamenala jsem problém s komunikací.

Chlapci byli také seznámeni se skutečností, že získané informace budou použity v této práci.

V rámci interview byly řešeny otázky:

1. příčiny vzniklých potíží
2. vliv kamarádů

3. dohled rodičů
4. plány do budoucna

Velmi zajímavé a poučné byly reakce hochů po přečtení vypracovaných případových studií.

Cílem interview bylo zjistit, **co považují děti za příčinu svých potíží.**

Výsledkem bylo shodné vyjádření všech respondentů, že pokud by rodina fungovala v pořádku, rodiče se nerozvedli nebo „táhli za jeden provaz“, mohlo by se vše vyvíjet jinak. Co se týká vyjádření bratrů dvojčat, tito se domnívají, že vznik jejich potíží nastal po úmrtí matky. O adoptivním otci se vyjadřovali ve smyslu, že po smrti matky se hodně změnil a přestal se o ně zajímat. Všichni dále shodně přiznávají silný vliv kamarádů. Zároveň však podotýkají, že pokud by se rodiče o ně více zajímali (např. o jejich problémy, o to, s kým se stýkají atd.), mohl by se jejich život ubírat jiným směrem. Tři z pěti chlapců s odstupem času uvádějí, že chování jejich rodičů bylo daleko závadnější v porovnání s chováním jejich, tudíž vlastně ani nechápali, proč byli umístěni v ústavu – chování rodičů převzali za normu a tou se řídili.

Co se týká plánů do budoucna, chlapci téměř jednohlasně vyjádřili své přání v budoucím životě vést řádný život. Hovořili ve smyslu, že by nikdy nedopustili, aby jejich děti skončili ve výchovných ústavech. Objevily se však také obavy, zda jejich „nezdary z mládí“ mohou ovlivnit jejich budoucí život, potažmo i chování jejich dětí.

V rámci rozboru případových studií a následného interview se potvrdily všechny tři dílčí hypotézy, tedy že:

- 1. Vznik asociálního chování podporuje nedůsledná výchova rodičů.**
- 2. Vznik asociálního chování mládeže úzce souvisí s neadekvátním trávením volného času.**
- 3. Rodiče své asociální chování přenášejí na své děti.**

Vliv rodinného prostředí na vznik asociálního chování dětí byl dále zkoumán prostřednictvím **dotazníků**.

Respondenty byly děti, které se v současné době nacházejí v péči kurátora pro mládež OSPOD Městského úřadu v Hodoníně.

Charakteristika respondentů

Respondenti byli vybráni s ohledem na cíl výzkumu. Jedná se o děti ve věku 14-18 let, klienty kurátora pro mládež, u kterých se vyskytly menší či větší problémy s sociálním chováním.

U těchto respondentů se vyskytují tyto **společné znaky**:

- vyrůstají v rodině úplné nebo doplněné
- ve škole dosahují průměrných nebo podprůměrných výsledků
- ve škole byly zaznamenány výchovné problémy
- v rodinách těchto dětí nezávadka dochází k porušování společenských pravidel

Tabulka č. 2

Věkové rozložení respondentů		
věk	chlapci	dívky
14 let	3	2
15 let	5	3
16 let	7	2
17 let	6	3
18 let	3	1

Tabulka č. 3

Disciplína v rodině			
Rodiče:	nikdy	někdy	stále
dodržují stanovená pravidla	10	22	3
opakovaně mi vyhrožují, že budu za porušení pravidel potrestán	0	15	20
opakovaně mi vyhrožují umístěním ve výchovném ústavu	5	14	16

Tabulka č. 4

Zájem rodičů			
Rodiče se	nikdy	někdy	stále
zajímají o mé názory	20	12	3
zajímají o mé přátele	22	6	7
zajímají o mé školní výsledky	2	20	13
se mnou tráví volný čas.	21	11	3
zajišťují pro mě různé zájmové aktivity	23	9	2
snaží se mi vždy dobře poradit	10	19	6

Tabulka č. 5

Dohled rodičů			
Rodiče	nikdy	někdy	stále
určují, v kolik hodin se mám vrátit domů, když jdu ven	8	12	15
zajímají se o to, s jakými přáteli se stýkám.	16	16	3
dohlíží na plnění domácích úkolů	15	18	2
upozorňují mě na mé nevhodné chování	11	8	16
kontrolují, zda nekouřím.	12	15	8
kontrolují, zda nepožívám alkoholické nápoje	12	15	8
určují, které pořady v televizi jsou pro mě vhodné.	25	9	1

Tabulka č. 6

Chování rodičů			
Rodiče	nikdy	občas	stále
požívají alkoholické nápoje	1	20	14
používají vulgární výrazy	0	7	28
hádají se	0	5	30

Tabulka č. 7

Chování sourozenců			
Sourozenci	nikdy	občas	stále
porušují často stanovená pravidla	0	12	23
mají potíže ve škole	0	19	16
dopouští se protiprávního jednání	0	25	10

Tabulka č. 8

Vztah ke škole	není pravda	většinou není pravda	je pravda
ve škole jsem spokojený(á)	19	15	1
ve škole se nudím	3	12	20
do školy se zpravidla těším	19	16	0
ve škole mi vadí přístup pedagogů ke mně	2	15	18

Tabulka č. 9

Volný čas					
Kolik hodin denně ve všední dny:	0h	1h	2h	3h	4h-více
se učíš	10	25	0	0	0
se díváš na televizi	0	3	8	15	0
čteš	33	2	0	0	0
hraješ na počítači	2	1	2	15	15
sleduješ internet	2	1	2	15	15
pečuješ o sourozence	22	8	5	0	0
jsi doma sám, bez rodičů	0	3	9	20	3
se touláš bezcílně po venku	6	8	5	11	5
navštěvuješ zájmové kroužky	23	9	3	0	0

Tabulka č. 10

Vrstevníci			
Kolik tvých kamarádů:	žádný	někteří	většina
kouří cigarety	5	21	9
pije alkohol	6	20	9
experimentuje s drogami	10	25	0
nedokončilo kvůli svému přístupu vzdělání	15	25	0
se večer toulá po venku	9	26	0
mělo kvůli svému chování svému chování problémy ve škole	5	30	0
se dopouští záškoláctví	6	29	0
bylo řešeno městskou nebo státní policií	19	16	0

4.6 Dílčí závěr

Cílem praktické části bylo zjistit, zda rodinné prostředí ovlivňuje vznik asociálního chování. Na základě provedeného průzkumu složeného z rozboru případových studií, interview a dotazníku lze konstatovat, že stanovená hypotéza se potvrdila.

Rodinné prostředí zásadně ovlivňuje vznik asociálního chování pubescentů a adolescentů.

Nedůsledná výchova rodičů, neadekvátní trávení volného času i přenos asociálního chování z rodičů a sourozenců má významný vliv. Rodiče v rámci nedostatečného dohledu mnohdy vznik delikvence dětí podporují.

Také poskytovaný model chování rodičů je pro další jednání dětí silným vodítkem.

Pro děti jsou těmito vzory nejen rodiče, ale i sourozenci, jejichž styl chování a jednání bývá často převzat.

Získané informace a nové poznatky mohou mít **význam** zejména kurátory pro mládež, sociální pracovníky, dále pro pedagogy pracující s mládeží, která se ocitla ve preventivně-výchovných zařízeních, ústavních zařízeních, a to právě z důvodů neplnění základních funkcí jejich rodiny případně pro nějakou poruchu chování. Tyto informace však mohou mít význam i pro jiné pedagogické pracovníky a instituce pracující s mládeží – tudíž pro celou společnost, a to z toho důvodu, že nám mohou napovědět, na které jedince je nutno orientovat se ve zvýšené míře - s ohledem na personální, ale i finanční možnosti. Jedná se o realizace nejrůznějších projektů a

programů zaměřených na prevenci delikvence tak, aby bylo dosaženo co největšího efektu v této oblasti.

Domnívám se, že poznatky z analytické části mohou pomoci i dalším osobám se zájmem o práci s mládeží a dětmi s danou problematikou sociálně patologických jevů, a to nejen zjišťovat, že takový stav u dětí nastává nebo již nastal, ale že pomůže hledat a najít ty správné cesty, postupy a metody, jak zdárně tento stav zvládnout, odstranit nebo alespoň zmírnit.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce na téma *Asociální chování pubescentů a adolescentů a možnost přenosu chování z rodičů a sourozenců* bylo jednak shromáždit teoretické poznatky k této problematice a následně zjistit, jak vznik tohoto chování ovlivňuje rodinné prostředí.

Na základě získaných teoretických poznatků a východisek týkajících se vlivu rodinného prostředí na vznik asociálního chování pubescentů a adolescentů, v konfrontaci s poznatky zjištěnými detailním rozбором jednotlivých zkoumaných případů klientů kurátora pro mládež lze vyvodit, že k primárním příčinám, které vedou ke vzniku delikvence mladistvými, skutečně patří dysfunkční faktory objevující se v jejich rodinách. Dítě z rodiny přebírá nejen vzorce chování, ale i hodnotové orientace a jimi se řídí i dávno poté, co svoji rodinu opustilo. V **rodině** proto spočívá **primární prevence všech negativních jevů**.

Mezi **nejzávažnější faktory**, které tvoří již jakýsi předpoklad pro delikventní jednání pubescentů a adolescentů pak patří především **slabá citová vazba mezi rodiči a dětmi, nevhodný výchovný styl a nevhodné trávení volného času uvnitř rodiny**. Na tomto se pak výrazně podílí specifické psychické vlastnosti asociálně jednající mládeže, které jsou průvodním znakem při dospívání člověka, kdy u nich dochází k uvědomění a upevnění nové struktury cílů, postojů hodnot a projevů.

Výskyt shora uvedených faktorů, které mají významný vliv na delikvenci mládeže, lze spojovat s úpadkem tradičního modelu rodiny. V současných rodinách se projevuje stupňující se zaměření celé společnosti především na individuální spokojenost a blahobyt, s orientací na co nejvyšší životní standard. Rodiče se jednoduše dětem málo věnují, tráví s nimi málo času, odbývají jejich nároky na komunikaci a sdílení zážitků. Často ignorují potřebu autority, která má dětem dát najevo co je dobré a co ne. Mladiství nejvíce potřebují ze strany rodičů opravdový mezilidský vztah, přirozený a neformální. A ten se nedá měřit kvantitou, ale kvalitou.

Domnívám se, že **práce kurátora** pro mládež je jedním z **funkčních nástrojů** řešení uvedených situací.

Téma práce, které jsem si zvolila, je velmi náročné na objektivní posouzení, a to především proto, že se nacházím v pozici kurátorky.

Domnívám se, že práce kurátorů je společností velmi málo ceněná a její společenská prestiž je nízká. Snad také z důvodu malé informovanosti veřejnosti o jejich práci. Rodiče se o existenci kurátorů často dovídají až ve chvíli, kdy jsou pozváni se svým dítětem k výchovnému pohovoru. Většinou vůbec netuší, že kurátor je osoba, na kterou se mohou obrátit již v době, kdy cítí, že se u jejich dítěte objevují určité indicie, směřující k problémovému chování. Kurátor je pak včas může nasměrovat k odborníkům, poskytnout radu a pomoc.

Mnohdy nastává situace, že v okamžiku, kdy se dítě dostane do péče kurátora, se rodiče mylně domnívají, že jejich problémy, přetrvávající léta, kurátor ihned vyřeší. Zapomínají však, že celý systém pomoci je velmi komplexní a jeho základem je právě rodina. Není v možnostech kurátora napravit léta chyb, které působily na dítě v rodině. Dobře cílenou prací s dítětem, ve spolupráci s rodiči, je možné dosáhnout úspěchů. Nicméně je to práce dlouhodobá, vyžadující velkou dávku trpělivosti a pochopení.

Je zřejmé, že preventivní aktivity v této oblasti by se neměly zaměřovat pouze na mladistvé pocházející ze sociálně slabších rodin, jak je tomu často dnes, ale na všechny, jejichž jednání a citové projevy nám mohou naznačovat výskyt uvedených faktorů v jejich rodinách.

Pozitivní vývoj celé společnosti je možný pouze tehdy, když rodina bude dostatečným základem a nejdůležitějším předpokladem zdravého vývoje člověka, potažmo celé společnosti, s přirozeným dopadem na snižování kriminality a dalších sociálně patologických jevů mládeže.

Pokud se nám podaří podstatně snížit delikvenci mladistvých, skýtá se šance většího úspěchu i v boji s kriminalitou vůbec.

RESUMÉ

Práce na téma „*Asociální chování pubescentů a adolescentů o možnost přenosu chování z rodičů a sourozenců*“ je rozdělena na část teoretickou a analytickou. Tyto části mají stanoveny své cíle.

Cílem části teoretické je zjištění důvodů vzniku asociálního chování a možnosti řešení životních výchovných a krizových situací prostřednictvím kurátorů pro mládež. Zde se zabývám shrnutím teoretických poznatků o nejčastějších formách asociálního chování pubescentů a adolescentů a možnostmi řešení výše uvedené problematiky prostřednictvím sociální práce kurátorů pro mládež.

V analytické části jde o ověření teoretických poznatků a východisek týkajících se vlivu rodinného prostředí na asociální chování v konfrontaci s poznatky zjištěnými rozбором jednotlivých zkoumaných případů z řad klientů kurátora pro mládež. Ke zpracování byly použity metody analýzy dokumentu, dotazníku a interview.

ANOTACE

Tématem této bakalářské práce je především zjištění příčin asociálního chování pubescentů a adolescentů a možnost přenosu tohoto chování z rodičů a sourozenců. Toto téma bylo zpracováno z pohledu kurátora pro mládež. V teoretické části jsou shromážděny poznatky o vzniku asociálního chování, jeho nejčastějších příčinách a také o možnosti prevence tohoto chování. Analytická část zkoumá vliv rodinného prostředí na vznik asociálního chování pubescentů a adolescentů. Do průzkumu byli zapojeni klienti kurátora pro mládež oddělení sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu v Hodoníně. Na základě vyhodnocení všech použitých metod – analýzy dokumentu, interview, dotazníku bylo zjišťováno, jak toto rodinné prostředí vznik asociálního chování ovlivňuje.

KLÍČOVÁ SLOVA

adolescence, asociální chování, antisociální chování, delikvence, pubescence, prevence

ANNOTATION

The subject of my final work in Bachelor of Social Studies is especially to find out the reasons for the cause of asocial behavior in pubescents and adolescents and an effort to establish whether this behaviour could be passed on from parents and other members of a family. This work is written from the perspective of curator for Youth. The theoretical part gathers together knowledge about where antisocial behaviour originates, about its most common causes and also how to prevent this behaviour. Practical part describes the effect of family environment on creation of asocial behaviour of pubescents and adolescents. The survey involved clients of the curator from Social and Legal protection Department in Hodonin municipality. The methods included document analysis, interview and questionnaires. They were evaluated and used as a base for findings about how family environment affects asocial behaviour.

KEYWORDS

adolescence, asocial behaviour, antisocial behaviour, delinquency, pubescent, prevention

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. HELMS, W. *Lépe motivovat – méně se rozčilovat*. Praha: Portál, 1996, ISBN 80-7178-087-1
2. GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*, Brno: Paido 2000, ISBN 80-85931-79-6
3. GODDETOVÁ, E.T. *Umění jednat s dospívajícími*, Praha: Portál 2001, ISBN 80-7178- 492-3
4. JEDLIČKA, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004, ISBN 80-7312-038-0
5. KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Život s deprivanty I*. Praha: Makropulos, 2001 ISBN 80-7262-088-6, ISBN 80-7262-089-4(soubor)
6. KRAUS, B. POLÁČKOVÁ, V. *Člověk-prostředí-výchova*. Brno: Paido, 2001, ISBN 80-7135-004-2
7. MACEK, P. *Adolescence*, Praha: Portál, 2003, ISBN 80-7178-747-7
8. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ A., *Mládež a delikvence*, Praha: Portál, 2003 ISBN 80-7 178-771-X
9. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, Praha: Sociologické nakladatelství 1993, ISBN 80-901424-7-8
10. PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*, Praha: Karolinum 1998, ISBN 80-7184-569-8
11. RADVAN, E. *Poznámky k vypracování odborného textu*, IMS Brno, 2008

12. ŘEHOŘ, A. *Metodické pokyny pro vypracování bakalářské a diplomové práce*, IMS Brno, 2008
13. TRAIN, A. *Specifické poruchy chování a pozornosti*, Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178- 503-2
14. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Praha: Portál, 2004, ISBN 89-7178-802-3
15. ZÁKON č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže
16. ZÁKON 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
17. ZÁKON 94/1963 Sb., o rodině
18. Právo a rodina, Praha: Linde 2005, č. 11/2005
19. KOROTVIČKOVÁ, I. *Rodinné prostředí adolescentů s predelikventním a delikventním chováním*, diplomová práce 2006
20. <http://www.ochrance.cz/> (10.9.2008) Veřejný ochránce práv ombudsman
21. [http:// www.mvcr.cz/](http://www.mvcr.cz/) (15.9.2008) Ministerstvo vnitra ČR, Bezpečnost a prevence
22. <http://www.mpsv.cz/> (15.9.2008) Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

PŘÍLOHY:

Příloha č. 1 Dotazník

DOTAZNÍK

Věk:

Pohlaví:

Disciplína v rodině			
Rodiče	nikdy	někdy	stále
dodržují stanovená pravidla			
opakovaně mi vyhrožují, že budu za porušení pravidel potrestán			
opakovaně mi vyhrožují umístěním ve výchovném ústavu			

Zájem rodičů			
Rodiče se	nikdy	někdy	stále
zajímají o mé názory			
zajímají o mé přátele			
zajímají o mé školní výsledky			
se mnou tráví volný čas.			
zajišťují pro mě různé zájmové aktivity			
snaží se mi vždy dobře poradit			

Dohled rodičů			
Rodiče	nikdy	někdy	stále
určují, v kolik hodin se mám vrátit domů, když jdu ven			
zajímají se o to, s jakými přáteli se stýkám.			
dohlíží na plnění domácích úkolů			
upozorňují mě na mé nevhodné chování			
kontrolují, zda nekouřím.			
kontrolují, zda nepožívám alkoholické nápoje			
určují, které pořady v televizi jsou pro mě vhodné.			

Chování rodičů			
Rodiče	nikdy	občas	stále
požívají alkoholické nápoje			
používají vulgární výrazy			
hádají se			

Chování sourozenců			
Sourozenci	nikdy	občas	stále
porušují často stanovená pravidla			
mají potíže ve škole			
dopouští se protiprávního jednání			

	není pravda	většinou není pravda	je pravda
Vztah ke škole			
ve škole jsem spokojený(á)			
ve škole se nudím			
do školy se zpravidla těším			
ve škole mi vadí přístup pedagogů ke mně			

Volný čas	0h	1h	2h	3h	4h- více
Kolik hodin denně ve všední dny:					
se učíš					
se díváš na televizi					
čteš					
hraješ na počítači					
sleduješ internet					
pečuješ o sourozence					
jsi doma sám, bez rodičů					
se touláš bezcílně po venku					
navštěvuješ zájmové kroužky					

Vrstevníci			
Kolik tvých kamarádů:	žádný	někteří	většina
kouří cigarety			
pije alkohol			
experimentuje s drogami			
nedokončilo kvůli svému přístupu vzdělání			
se večer toulá po venku			
mělo kvůli svému chování svému chování problémy ve škole			
se dopouští záškoláctví			
bylo řešeno městskou nebo státní policií			